

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1978 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1979

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1978

VILNIUS

1979

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1978

VILNIUS

1979

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1978

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1979

Redakcinė kolegija

**Jonas DOBROVOLSKAS, Mečislovas JUČAS, Vytautas
MERYYS, Vacys MILIUS, Giedrė NIUNKIENĖ, Rita STRAZ-
DŪNAITĖ (sekretorė), Henrikas ŠADŽIUS, Adolfas
TAUTAVIČIUS, Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redak-
torius), Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus
pavaduotoja)**

Išleista pagal LTSR MA Istorijos instituto užsakymą

0505040000

**M 10604—209
M854(08)—79 Ž—79**

© LTSR MA Istorijos institutas, 1979

PUBLIKACIJOS

NAUJI DUOMENYS APIE MARTYNO KNAKFUSO VEIKLĄ

FELIKSAS SLIESORIŪNAS

Vilniaus universiteto 400-ųjų metinių proga Lietuvoje ir svetur pasirodė veikalų ir mokslinių straipsnių apie seniausią mūsų šalies aukštąją mokyklą. Ne mažesnis dėmesys skiriamas ir jos žymiausių profesorių — mokslininkų bei mokslo šakų pradininkų Lietuvoje veiklai nušviesti.

Architektūros mokslo pradžia mūsų universitete yra susijusi ir su M. Knakfusu. Apie jo architektūrinius darbus, pedagoginę veiklą yra rašę dailės nagrinėtojai. Didelį darbą nuveikė ir Lietuvos architektūros tyrinėtojai V. Drėma ir E. Budreika, pateikę daug naujų žinių apie patį M. Knakfusą ir jo veiklą¹.

1773/74 mokslo metais M. Knakfusas pradėjo dėstyti praktinį architektūros (projektavimo) kursą Lietuvos Vyriausiojoje mokykloje. Vėliau, perkėlus M. Kiselevskį iš Lietuvos Vyriausiosios mokyklos į Pinsko kolegiją, M. Knakfusas ėmė dėstyti ir architektūros teorijos kursą. 1777 m. jau nebedėstė. Vėliau jis dirbo universiteto architektu. Iki šiol apie M. Knakfusą žinome labai nedaug. Nustatyta, kad jis gimė apie 1740 m. Lenkijos Karalystėje, Garvolino paviete, Vulko sodžiuje. Yra taip pat išaiškinta, kad tarnavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje artilerijos kapitonu. M. Knakfusas buvo ir kito žymaus Lietuvos architekto L. Stuokos-Gucevičiaus mokytojas. Jis plačiai vertėsi architektūros praktika. M. Knakfusas yra laikomas Lietuvoje klasicizmo stiliaus pradininku. Jis buvo varšuvietiško klasicizmo stiliaus atkartotojas. M. Knakfusas suprojektavo šiuos pastatus Vilniuje: Nusigyvenusių bajorų pensionatą, Parapijos mokytojų mokyklą, Nusipelnusių vyrų paminklą, universiteto observatorijos priestatą ir Baltąją salę, Bartolomiejaus bažnyčią. Žemutinės Vilniaus pilies teritorijoje rekonstravo vadinamąsias Oginskio kareivines, suprojektavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės

¹ Drėma V. Materiały do działalności architekta Marcina Knakfusa.— Biuletyn historii sztuki, 1964, Nr. 3, p. 197—207; Drėma V., Materiały do historii sztuki Wielkiego Księstwa Litewskiego.— Biuletyn historii sztuki, 1977, Nr. 2, p. 220; Budreika E. Martynas Knakfus.— Kultūros barai, 1965, Nr. 3, p. 40.

metrikos archyvo rūmus ir I. Cetnerio rūmus Nadvurnėje (Ukrainos TSR). M. Knakfusui dar priskiriami buv. Bžostovskių rūmai (dabar J. Tallat-Kelpšos muzikos mokykla), Lopacinskių, De Reusų rūmai (prie Kutuzovo aikštės), namai buv. Didžiojoje g. 59 nr., buv. Aušros vartų g. 6 nr., buv. Vokiečių g. 43 nr. (vad. Žuko namai). Spėjama, kad jis projektavo Paežerių rūmus Vilkaviškio raj., kur po 1794 m. sukilimo ilgesnį laiką gyveno. Be to, jis prižiūrėjo statybas Verkiuose, Trakuose prie Dominikonų bažnyčios ir Vilniuje prie Žaliojo tilto, reguliavo aikštes Vilniaus vakarinėje dalyje, taip pat 1792 m. parengė raportą apie Vilniaus Aukštutinės pilies būklę. M. Knakfusas buvo Vilniaus magistrato tarėjas. Nuo 1778 m. priklausė masonams. 1794 m. dalyvavo sukilime².

Publikuojami dokumentai papildo ir patikslina žinias apie M. Knakfusą ir jo veiklą.

Vieną iš šių dokumentų — „Kopia odpowiedzi na list z Wilna do Warszawy pisany o fabryce ratuszowej“ („Kopija atsakymo į laišką, rašytą iš Vilniaus į Varšuvą apie rotušės statybą“) 1854 m. paskelbė Eustachijus Tiškevičius³. Šio dokumento originalas, taip pat kitas dokumentas — „Kopia listu j[ego] m[o]ści pana N. N. pisanego z Wilna do Warszawy do przyjaciela swego“ („Kopija jo malonybės pono N. N. laiško, rašyto Vilniuje savo bičiuliui į Varšuvą“) yra Vilniaus V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos Retų spaudinių skyriuje⁴. Abu šie dokumentai yra anoniminiai.

Trečias dokumentas — „Odpowiedź j[egomości] p[ana] kapitana Knakfusa j[ego] k[ró]lewskiej m[o]ści architektka akademii Wileńskiej na kopiją odpowiedzi na list z Wilna do Warszawy pisany o fabryce ratuszowej“ („Vilniaus akademijos architekto, šviesiojo pono Knakfuso, jo karališkosios didenybės kapitono, atsakymas į kopiją atsakymo į laišką apie rotušės statymą, rašytą iš Vilniaus į Varšuvą“) yra Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje⁵.

Visi šie trys dokumentai yra nedidelio formato efemeridės — spausdinti leidiniai; visi trys nedatuoti. Tikriausiai jos buvo išspausdintos ir platinamos Vilniuje 1782 metais. Tokią prielaidą apie jų pasirodymą galime padaryti, remdamiesi efemeride „Kopija jo malonybės pono N. N. laiško, rašyto Vilniuje savo bičiuliui į Varšuvą“. Joje minima, kad „Vilniaus rotušės bokštas nugriuvo praėjusiais metais“. Iš tikrųjų Vilniaus rotušės bokštas nugriuvo 1781 m. birželio 19 d.⁶ Taigi ši efemeridė turėjo pasirodyti 1782 metais. Iš M. Knakfuso „Atsakymo“ galime spręsti,

² Budreika E. Martynas Knakfus.— Ten pat, p. 40; Vilniaus universiteto istorija. 1579—1803. V., 1976, p. 285—286; Drėma V. Materialy do dzialalności architekta Marcina Knakfusa.— Ten pat, p. 197—207.

³ Rękopism X. Bagińskiego dominikana prowincyi Litewskiej (1747—1784 r.). Wydany przez Eustachego Tyszkiewicza. Wilno, 1854, p. 153—158.

⁴ VUB RSS, IV—22795/N.N.

⁵ MAB RS, f. 17, b. 132, l. 126—129.

⁶ Łopaciński E. Szkice z dziejów ratusza Wileńskiego od XVI do XIX w.— Prace i materiały sprawozdawcze sekcji historii sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wilno, 1938/39, t. 3, p. 122.

kad jis išspausdintas ne tik tais pačiais metais, bet net gal ir tą patį mėnesį, kai pasirodė minėtos anoniminės efemeridės. Savo „Atsakyme“ M. Knakfusas rašo, kad pirmąją efemeridę „Kopija jo malonybės pono N. N. laiško, rašyto Vilniuje savo bičiuliui į Varšuvą“ jis gavęs „šio mėnesio 10 dieną“, o antrąją — vėliau. Iš jo „Atsakymo“ išaiškėja, kad M. Knakfusas išspausdino ją tą patį mėnesį, kai gavo tas anonimines efemerides. Kad šios efemeridės buvo išspausdintos 1782 m., galime spręsti iš asmenų titulavimo M. Knakfuso „Atsakyme“: J. Kosakovskis tituluojamas Inflantų vyskupu. Šią vyskupiją jis gavo tik 1781 metais.

Iš efemeridžių turinio išaiškėja ir jų pasirodymo priežastys. Nugriuvus Vilniaus rotušės bokštui, tarp Vilniuje dirbusių architektų išliepsnojo ginčai, jie vienas kitą kaltino dėl bokšto nugriuvimo. Tarp jų vyko ir konkurencija, pateikiant Vilniaus rotušės atstatymo brėžinius. Pagaliau 1782 m. Vilniaus magistratė buvo pritarta architekto, Trakų bazilijonų vienuolyno abato, kunigo Dionizo Čadajaus projektui. Tais pačiais metais ir pradėta rotušę atstatyti. Kadangi D. Čadajus buvo labai užsiėmęs kaip dvasininkas, darbų vykdytoju pakvietė jauną architektą Pranciškų Serafičą (Franciszek Seraficz) iš Varšuvos.⁷

M. Knakfusas ir žinomas savo architektūriniais darbais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės majoras, atvykęs iš Veronos Džiuzepe Sakas (Giuseppe de Sacco, 1735—1798) nepritarė ir kritikavo D. Čadajaus projektą. Todėl anoniminių efemeridžių autorius pateisino D. Čadajaus projektą ir užsipuolė Dž. Saką ir M. Knakfusą. M. Knakfusas, atsakydamas į užsipuolimą, ir išspausdino savąją efemeridę. Neaišku, kas gi buvo šių anoniminių efemeridžių autorius. M. Knakfusas, kaip matyti iš jo „Atsakymo“, numanė autorių, bet, nebūdamas visiškai tikras, nepaminėjo jo vardo.

Publikuojami dokumentai yra vertingi jau vien dėl to, kad papildo mūsų žinias apie rotušės statybą, kuri iki šiol nėra pilnai ištirta.

Pavyko aptikti dar porą svarbių dokumentų, kurie čia nepublikuojami, bet turėtų sudominti mūsų architektūros ir kultūros istorikus. Iš jų išaiškėja, kada ir prie kokių statybų pradėjo bendradarbiauti Laurynas Stuoka-Gucevičius su architektu, kilusiu iš Tesino, Petru Rosiu (Pietro de Rossi, 1760—?). V. Drėma, remdamasis savo tyrinėjimais ir S. Čiampio darbu (S. Ciampi, Notizie di Medici, Maestri di Musica e Cantori, Pittori, Architekti, Scultori... Lucca, 1830), padarė prielaidą, kad P. Rossis jau dirbo Vilniuje kartu su L. Stuoka-Gucevičiumi iki 1790 metų⁸. Surasti dokumentai įgalina patikslinti šią datą. Vilniaus burmistras Antanas Lachovičius 1787 m. vasario 19 d. rašte policijos departamentui rašė: „Architektas Gucevičius buvo nuvykęs į Varšuvą Vilniaus rotušės statybos reikalais ir jo projektas buvo patvirtintas. Grįždamas į Vilnių, Gu-

⁷ Ten pat, p. 123.

⁸ Drėma V. Nieznane materiały do działalności Wawrzyńca Gucewicza, Piotra Rosi, Tomasza Righi oraz Karola i Kazimierza Jelskich.— Biuletyn historii sztuki, 1966, Nr. 3/4, p. 365—371.

cevičius ir atsivežė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vicekanclerio Jokimo Chreptavičiaus įsakymą raštu, jog prie Vilniaus rotušės statybos darbų būtų pakviestas architektas P. Rosis kaip statybos konduktorius (vykdytojas)". Jokimas Chreptavičius, kaip rašo A. Lachovičius, paliepė mokėti P. Rosiui už darbą 100 auksinų (zlotų)⁹. Kitas dokumentas papildo A. Lachovičiaus raštą. Tai Vilniaus rotušės statybos išlaidų žiniaraštis, sudarytas 1789 m. lapkričio 6 d. rotušės statybos komisarų A. Lachovičiaus ir Benedikto Jocherio ir įteiktas Vilniaus magistratui. Šiame žiniaraštyje nurodytos sunaudotos lėšos per trejus metus, nuo 1785 m. spalio 15 d. iki 1788 m. spalio 15 d., statant rotušę. Jame pažymėta, kad architektui Gucevičiui ir konduktoriui P. Rosiui išmokėta 8640 auksinų (zlotų). Žiniaraštyje, kur rašoma ir apie Vilniaus magistrato skolas, nurodoma, kad magistratas dar skolingas architektui L. Gucevičiui ir konduktoriui P. Rosiui po 400 auksinų (zlotų)¹⁰.

M. Knakfuso „Atsakymas“ kultūros ir architektūros istorijos tyrinėtojus turėtų sudominti keliais požiūriais. Iš M. Knakfuso „Atsakymo“ galima plačiau spręsti apie jo estetines pažiūras.

Diskusijoje dėl Vilniaus rotušės statybos buvo liečiami ir architektūros teorijos klausimai. Anoniminių efemeridžių autorius priekaištavo M. Knakfusui, kad šis neskaitęs dviejų žymių italų architektūros teoretikų darbų: romėnų antikinės architektūros žinovo Andrejaus Paladijo (Palladio Andrea) ir kito žymaus architekto bei urbanisto Vincenco Skamocio (Skamozzi Vincenzo). M. Knakfusas „Atsakyme“ mini daugelį garsių renesanso ir vėlesnių laikų architektūros teoretikų. Iš jų jis labai vertina romėnų architektą ir inžinierių Vitruvijų (Marius Vitruvius Pollio), gyvenusį I a. pr. m. erą. Vitruvijus pagal graikiškus šaltinius parašė 10 knygų statybos, laikrodininkystės ir mechanikos klausimais veikalą, kurį dedikavo Oktavianui Augustui. Tas veikalas XV—XVI a. buvo išverstas į italų, prancūzų ir vokiečių kalbas. M. Knakfusas Vitruvijų vadina visų architektų tėvu.

Kartu su architektūros teoretiku Rolandu Šambrejumi (Roland Chambrey) M. Knakfusas mini ir vieną iš žymiausių renesanso laikų meno teoretiką Leoną Batistą Albertį (Leone Battista Alberti), žymų mokslininką, rašytoją estetą ir architektą, stačiusį bažnyčias ir rūmus Mantujoje, Florencijoje ir kitur; prancūzų renesanso architektą Filiberą de Lormą (Philibert de l'Orme) — Fontenblo (Fontainebleau), Senžermeno (Saint Germain-en-Laye) ir Senonso (Chenonceaux) pilių statytoją, taip pat kitus Vakarų Europos šalių architektus. Iš paminėtų architektų M. Knakfusas išskyrė Dziakomą Baroci, pramintą Vinjola (Giacomo Barozzi da Vignola), — žymų Italijos vilų, rūmų statytoją ir bažnyčios Il Džesiu (Il Gesu) perplanuotoją. Kartu M. Knakfusas pabrėžia, kad jis pats, dar mokydamasis architektūros, perskaitė beveik visus architektūros teoretikų dar-

⁹ MAB RS, f. 17, b. 132, l. 123 (A. Lachovičiaus raštas).

¹⁰ MAB RS, f. 17, b. 132, l. 134—135 (A. Lachovičiaus ir B. Jocherio žiniaraštis).

bus, tačiau jais neseka, o remiasi matematiniais apskaičiavimais. Tai suprantamas dailtas, nes klasicizmo architektai, formuodami pastatų struktūrą, rėmėsi klasikine, kanonizuota orderine sistema, pagrįsta matematiniais apskaičiavimais. Tačiau, kur M. Knakfusas mokėsi architektūros meno, tebėra neaišku, nes apie tai „Atsakyme“ jis nekalba.

Trumpai M. Knakfusas užsimena apie architektūros teorijos dėstymą Lietuvos Vyriausiojoje mokykloje. Tačiau ir toks paminėjimas yra svarbus, nes šiek tiek nušviečia jo pedagoginę veiklą.

M. Knakfusas rašo, kad jis statė pastatus Vilniaus vyskupui Ignui Masalskiui, Smolensko vaivadienei Juozapo Tiškevičiaus-Skumino žmonai Onai, kilusiai iš Pacų šeimos, LDK lauko etmonui Liudvikui Tiškevičiui-Skuminui, LDK didžiajam etmonui ir Vilniaus vaivada Mykolui Kazimierui Radvilai, Vilniaus vaivada Karoliui Stanislovui Radvilai, Inflantų vyskupui Juozapui Kosakovskui, Lietuvos Brastos vaivada Jonui Tadeušui Zibergui (Syberg von Wischling) ir dar kitiems didikams, kurių neišvardija. Tai patvirtina ir papildo žinias apie M. Knakfuso architektūrinę praktiką Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Visiškai iki tol nežinojome, kad M. Knakfusas statė pastatus ir Lenkijos karalystėje. Iš jo „Atsakymo“ aiškėja, kad jisai statė pačioje Varšuvoje, taip pat ir kitur, pavyzdžiui, žymiam to meto politiniam veikėjui, Podolės žemių generolui Adomui Kazimierui Čartoriskiiui; poetui, prozaikui, garsiam politiniam veikėjui, Varmijos vyskupui Ignacui Krasickiui; Lenkijos Karalystės didžiajam maršalkai Stanislovui Liubomirskiiui; krašto (didžiajam) vėliavininkui Jurgiui Augustui Mnišekui (Mnišzek); Mozūrijos vaivada ir kitiems Lenkijos Karalystės didikams. M. Knakfusas dar tvirtino, kad jis statęs pastatus ir visose 13-oje Varmijos pilių. Kaip matome iš M. Knakfuso „Atsakymo“, jo architektūrinė praktika buvo gana plati. Architektūros istorikams ateityje reikės ir toliau tyrinėti ir išaiškinti, kokius būtent pastatus M. Knakfusas statė čia paminėtiems asmenims.

Iki šiol nežinojome, kas suprojektavo Kurtuvėnų bažnyčią — žymų Lietuvos architektūros paminklą. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas M. Knakfuso laiškas, rašytas 1783 m. spalio 23 d. Vilniuje Kurtuvėnų dvarininkui pakamorei Jokūbui Ignotui Nagurskiui¹¹. Jame pažymima, kad bažnyčios brėžiniai bemaž užbaigti, kad jis laukias J. Nagurskio, atvykstančio į Vilnių. Kaip matyti iš laiško, M. Knakfusas turėjo perdirbti Kurtuvėnų bažnyčios brėžinius, nes J. Nagurskis pakeitė savo sumanymą, pareikalavdamas, kad į naująją bažnyčią būtų įkomponuotos ir koplyčios. Iš laiško neaišku, ar jos buvo prieš tai stovėjusioje Kurtuvėnų bažnyčioje, ar iš viso bažnyčios nebuvo ir stovėjo tik koplyčios. M. Knakfusas praneša J. Nagurskiui, kad po kalėdų jis išvyksias į Galiciją, į kur esąs pakviestas vykdyti užsakymą, ir ketinas grįžti tik sekančių metų gegužės mėnesį. Todėl jis išpėjas J. Nagurski, kad neatsakysias už galimas bažnyčios statytojų klai-

¹¹ MAB RS, f. 37, b. 5565, l. 1 (laiškas).

das, kurios gali pasitaikyti, kai statybos darbų neprižiūri jos projektotojas.

Surandami nauji dokumentai atskleidžia vis naujus M. Knakfuso veiklos puslapius. Tai turėtų paskatinti architektūros tyrinėtojus kreipti dar didesnę dėmesį į jo architektūrinę palikimą.

1. Kopia listu j[ego] m[oš]ci pana N. N. pisanego z Wilna do Warszawy do przyjaciela swego

Niech to w[ielmożnego] pana nie zadziwia bynajmniej, że gdy mu najpartykularniejsze donosiłem ciekawości o upadku wieży ratusza Wileńskiego, wolałem gdybyś się od kogo innego dowiedział. Tak albowiem z niektórych wnosilem okoliczności, iż i restauracja tegoż ratusza nie mogła mieć skutku pomyślniejszego. Ziściło się teraz. Ja od tej epoki dalsze moje przerywam milczenie.

Roku przeszłego zapadła pomieniona wieża ratuszowa, nie doczekawszy nawet tego czasu, który był zamierzony do podmurowania oniej nowym fundamentem.

Upadek ten nie mógł się zdarzyć w pomyślniejszą porę, jak w Wilno * przyjazdu j[asnie] w[ielmożnego] p[ana] podkanclerzego; gdyż ten minister gorliwy o dobro krajowe zaraz zalecił magistratowi restaurację ratusza zachęcając go do nagrodzenia tej ruiny staraniem o gruntowniejszą i bezpieczniejszą budowę w prosto wspaniałym sposobie.

Zagrzany magistrat tą zaletą, na wielkim świecie nie upatrzawszy ani tej gruntowności, ani zalecanej prostoty wspaniałej, szukał na ustroniu, gdzie osiągnął ideę, według której zaczęto w tym roku z nie małym kosztem murować.

J[asnie] w[ielmożny] podkanclerzy troskliwy zawsze o zaszczyt i sławę narodu, w tych zwłaszcza okolicznościach, które w później potomości gustu wieku naszego świadectwem być mogą i pamiątką, żądał widzieć abrys, lecz ten, nie wiem dla jakich przyczyn, opóźniony i ledwo na terazniejszy przyjazd tego pana mógł być wygotowanym.

Biegiłość ministra tego we wszystkim i przyzwyczajone do gustownych budowli oko dostrzegło, iż delikatność pędzła w tym abrysie zastępowała gruntowności miejsce. Niechcąc jednak na swoim szczególnie polegać zdaniu, poprosił do siebie główniejszych architektów j[asnie] p[ana] Sacco, majora, j[asnie] p[anów] Knakfusa i Kossakowskiego, kapitanów, dla wyegzaminowania pomienionego abrysu.

Ci roztrząsnąwszy i zważywszy rzecz z gruntu **, znaleźli, iż ściany

* Tekste w *Wiliq*.

** Pobrano dla ostrożności dymensję i kopię kapitalnych defektów, aby w czasie zarzutu jakiego uczynić nie można. Duchem to uczyniono proroczym gdyż już niektórzy z magistratowych zadają nie sprawiedliwość krytyce architektów, 100 czer[wonych] zł[otych] zostawując w zakładzie, co jest istnym przesądem i nie uważnym do pierwszego abrysu przywiązaniem się, bo w przytomności j[asnie] w[ielmożnego] podkanclerzego i wielu innych znajdujących się na tym i odebrano dymensję i egzamin czyniony.

poboczne wieży, to jest jedna od haubtwach[t]u, druga od kamienicy pana Wolańskiego, blisko 200 stóp wysokości na sklepieniu miały być wyprowadzone, a te sklepienia opierać się miały tylko na murze łokciowym.

Po wtóre, że magistralne mury korpus ratuszu składające wielością okien mocno osłabione, tak dalece, iż mury między oknami zostawione ledwo $\frac{2}{3}$ wynoszą otwartości światła okiennego. Więcej zatym płytko sklepionych dziur, niżeli masy muru było, która ciężar nad sobą będący utrzymywać miała.

Po trzecie, ozdoby wieży ani miejscowi przyzwoite, ani z przeznaczeniem budowy zgadzające się, po wielu miejscach tego abrysu widzieć się dają.

Te architektów uwagi, zdaniem wielu innych mądrych i godnych ludzi, znających się doskonale na sztuce budowniczej, stwierdzone, powiodły j[asnie] w[ielmożnego] p[ana] podkanclerzego, iż zlecił majorowi Sacco, już wybierającemu podówczas na powrót do Grodna, aby podał myśl swoją i porobił potrzebne na restaurację ratusza abrysy, obowiązując j[ego] m[óśc] pana Knakfusa, kapitana, aby przyjął się egzekucją abrysów tego ratusza.

Pan Sacco długo się wzbraniał pod rozmaitemi wymówkami, chcąc się uwolnić od włożonego, mimo chęć swoją, obowiązku, lecz nakoniec rozkazem przymuszony ministra rozpoczął abrysy, zakończone na publiczny wystawił widok, kopią podał magistratowi, a oryginał odesłał j[asnie] w[ielmożnemu] podkanclerzemu do Warszawy, dla prezentowania królowi j[ego] m[ósci].

Pan Knakfus, kapitan, różnemi rozpoczętych fabryk, a mianowicie fabryką, obserwatorium astronomicznego w akademii, składając się przeszkodami, rezolucją przyjęcia egzekucji ratusza na dalszy czas odłożył.

Zdarzyło mi się widzieć te nowe abrysy, panuje w nich moc i okazałość gustu prawdziwej architektury, która nie zwykła upadać. Ratusz formuję sam korpus budowli w porządku Korynckim o trzech piętrach. Facjata ma ze strony Rybnego końca wystawę, z czterech słupów dźwigających szczyt uwieńczony, środkiem pogonią Litewską, o po końcach dwoma osobami „Mądrość” i „Męstwo” oznaczającemi. Z drugiej strony terminuje Facjatę środkiem wieża wspaniała, statwę j[ego] k[rólewskiej] m[ósci] i zegar zamykająca, okryta kopułą, na niej wyprowadzona statua oznacza „Sprawiedliwość”. Od korpusu samego po obu stronach ciągną się dwa skrzydła w arkady o jednym piętrze uformowane, z samych sklepów do najęcia, co in natura cudny sprawi widok. Umieścił także w tej budowie publiczne fontanny dla wygody i bezpieczeństwa miasta, czegoś my jeszcze z wielką niewygodą obywatelów w Wilnie dotychczas nie mieli.

Upewniam w[ielmożnego] m[ósci] p[ana], gdyby Sacco nie był ograniczony tak już wyprowadzonymi w tym roku pod wieżę fundamentami, już starymi murami, ściśle sobie zaleconą od j[asnie] w[ielmożnego] pod-

kanclerzego ekonomiką, korzystałby z tej okoliczności przyzwoitsze na wieżę i ratusz obmyślając miejsce.

Miałem takż teraz sposobność widzenia abrysu, według którego w tym roku murować zaczęto wieżę i który do samego przyjazdu j[asnie] w[ielmożnego] podkanclerzego, nie wiem dla czego, od dystyngowanych nawet osób nie mógł być widzianym. Jest to, mimo znalezionych defektów, rzecz cale poważna dla kształtu i adoracji świątyniom samym i ołtarzom przyzwoitej, którą magistrat cały, prócz niektórych, do aprobaty pociągnęła. Masz tedy w[ielmożny] m[óść] p[an] całą z okolicznościami wiadomość.

Polecam mię jego przyjaźni i jestem.

Vertimas

1. Kopija jo malonybės pono N. N. laiško, rašyto Vilniuje savo bičiuliui į Varšuvą

Dauggalį poną te nè kiek nenustebina, kad kai pačiam smulkiai pranešinėjau įdomias žinias apie Vilniaus rotušės bokšto griuvimą, man būtų buvę maloniau, kad iš ko kito būtum tai sužinojęs. Dėl tam tikrų aplinkybių teigiau, kad ir tos rotušės restauravimas negalėjo turėti gerų pasėkų. Dabar tatai pasitvirtino. Po to įvykio jau nebegaliu tylėti.

Praėjusiais metais minėtasis rotušės bokštas nugriuvo, nesulaukęs nè to laiko, kuris buvo paskirtas pamūryti jam naujus pamatus.

Tas griuvimas negalėjo įvykti tinkamesniu laiku, kaip šviesiojo dauggalio pono vicekanclerio į Vilnių atvykimas, nes tas uoliai savo krašte gerove besirūpinąs ministras įpareigojo magistratą restauruoti rotušę, ragindamas jį atlyginti tą griuvimą, pasistengiant pastatyti tvirtesnę ir saugesnę pastatą [puikiu] būdu.

Magistratas, tokio kilnumo paskatintas, plačiame pasaulyje neradęs nei to tvirtumo, nei geidaujamojo iškilnaus paprastumo, kitur surado idėją, pagal kurią šiais metais su didelėmis išlaidomis pradėta mūryti.

Sviesusis dauggalis vicekancleris, visada besirūpinąs tautos garbe, ypač dėl tų dalykų, kurie vėlesnėms kartoms gali būti mūsų laikų skonio liudininkai ir atminimas, norėjo pamatyti brėžinį, kuris, nežinia dėl ko pavėluotas, vos tegalėjo dabartiniam to pono atvykimui būti užbaigtas.

To ministro nusimanymas apie viską ir prie gražių pastatų pripratusi akis pastebėjo, kad tame brėžinyje tvirtumas turėjo nusileisti tepuko grakštumui. Tačiau, nenorėdamas pasikliauti tiktai savo nuomone, susikvietė žymiuosius architektus: jo malonybę majorą Saką, jo malonybes kapitonus Knakfusą ir Kosakovskį apsvarstyti minėtą brėžinį.

Sie, išnagrinęję ir iš pagrindų dalyką ištyrę*, surado, kad šoninės bokšto sienos, t. y. viena nuo hauptvachtos, kita nuo pono Volanskio mūrinio namo, turėjo būti arti 200 pėdų aukštumo išmūrytos virš skliauto, o tas skliautas turėjo remtis tiktai ant uolekčio storumo mūro sienos.

Antra, kad magistralinės rotušės korpusą sudarančios sienos labai susilpnintos dėl langų daugumos, ir taip labai, kad tarpulangių sienos tesudaro vos $\frac{2}{3}$ langų šviesos angų. Taigi daugiau buvo paviršutiniškai suskliautuotų skylių, negu sienos medžiagos (masės), kuri turėjo atlaikyti virš jos pakibusį svorį.

Trečia, daugelyje vietų tame brėžinyje bokšto papuošimai nei vietai, nei pastato paskirčiai netinkami.

Tos architektų pastabos, daugelio kitų išmintingų ir garbingų, puikiai statybos meną išmanančių žmonių patvirtintos, paragino šviesųjį dauggalį poną vicekanclerį, kad jis šviesiajam ponui majorui Sakui, jau tada besiruošiančiam kelionei atgal į Gardiną, pavedė patiekti savo sumanymą ir paruošti rotušės restauravimui reikalingus brėžinius, įpareigodamas jo malonybę poną kapitoną Knakfusą apsiimti tos rotušės brėžinių išpildymo.

Ponas Sakas, ilgai visai aiškindamasis atsikalbinėjo, norėjo atsisakyti nuo prieš jo norą jam uždedamų pareigų, bet pagaliau, ministro įsakymo priverstas, pradėjo braižyti, o pabaigęs viešai išstatė; kopiją įteikė magistratui, o originalą pasiuntė šviesiajam dauggaliiui vicekancleriui į Varšuvą, kad parodytų jo didenybei karaliui.

Ponas Knakfusas, užsiėmęs įvairiomis pradėtomis statybomis, būtent Vilniaus akademijos astronominės observatorijos statymu, teisindamasis tais trukdymais, apsisprendimą dėl rotušės statybos priėmimo atidėjo tolesniam laikui.

Man teko matyti tuos naujuosius brėžinius. Juose vyrauja tvirtumas, puikumasis skonio tikros architektūros, kuri paprastai negriūva. Rotušę formuoja trijų aukštų korintiečių stiliaus pastato korpusas. Fasadė iš žuvų turgaus pusės yra keturios kolonos, [laikančios] skydą, jo viduryje — Lietuvos vytiš, gалуose — dvi skulptūros, simbolizuojančios „Išmintį“ ir „Vyriškumą“. Iš kitos fasado pusės per vidurį pastatą užbaigia puikus bokštas su jo karališkosios didenybės statula ir laikrodžiu. Viršuje kupolas, ant jo pastatyta statula, simbolizuojanti „Teisingumą“. Nuo paties korpuso į abi puses arkadomis eina du vienaaukščiai [fligeliai], juose vien tiktai parduotuvės išnuomavimui. Viskas sudaro puikų vaizdą. Miesto patogumui ir saugumui čia bus įrengti vieši šuliniai. Vilniuje, kad ir kaip gyventojams buvo nepatogu, lig šiol jų nebuvo.

* Dėl atsargumo yra paimti išmatavimai ir padarytos didžiųjų defektų kopijos, kad su laiku negalėtų ko prikišti. Tas padaryta iš pranašiško nujautimo, nes jau kai kurie magistrato pareigūnai architektų kritiką laiko neteisinga, užstatydami 100 auksinų. Tai grynas prietaras ir neakylas laikymasis pirmojo brėžinio, nes išmatavimai paimti ir brėžinys aptartas šviesiojo dauggalio vicekanclerio ir daugelio kitų nusimanančių akivaizdoje.

Dauggalį maloningąjį poną užtikrinu, kad jeigu Sakas nebūtų buvęs taip surištas su jau šimet pastatytais bokštui pamatais, senomis mūro sienomis ir šviesiojo dauggalio vicekanclerio taupia ekonomika, tai, pasi-
naudodamas ta proga, bokštui ir rotušei būtų radęs tinkamesnę vietą.

Dabar taip pat turėjau galimybę pamatyti brėžinį, pagal kurį šiais metais pradėta mūryti bokštą; to brėžinio, nežinau dėl ko, iki pat šviesiojo dauggalio vicekanclerio atvykimo net išrinktieji asmenys negalėjo pamatyti. Nežiūrint atrastų defektų, tas visas dalykas reikšmingas bendram vaizdui ir puošmena susiderinanti su šventyklomis ir altoriais, kas ir patraukė, išskyrus nedaugelį, visą magistratą pritarti. Taigi, dauggali maloningasis pone, čia turi visas žinias su jų aplinkybėmis.

Atsiduodu tavo palankumui ir liekuosi.

Kopia odpowiedzi na list z Wilna do Warszawy pisany o fabryce ratuszowej

Lubo pilność w[ielmożnego] m[ości] p[ana] w przesłaniu nowości okazywała mi niejakiś dowód przywiązania jego ku mnie, jednak podobnego w czas dalszy odbierać nie pragnę, dla przyczyny doniesienia, które jest mimo sumiennosc w publiczność wydane, przez list poczynający się od słów: „Niech to w[ielmożnego] m[ości] p[ana] nie zadziwia etc.“ Aby jednak dobrej wzajemności choć ostatecznej w[ielmożny] m[ości] p[an] ode mnie miał dokument, chcę go oświecić w tym, że te ciekawe jego doniesienie jest fałszywe i inaczej się w sobie ma, lecz że go zatrudniać pisaniem moim nie chcę wykładając przyczyny upadku wieży, a oraz niechcąc brać za cel krytykować drugich, jako pan Knakfus * architekt zwykły, i przenaszający myśli swoje nad drugich, o tym już dość napisał, lub nie nadto dając fundamentalne dowody, krótko w[ielmożnemu] m[ości] p[anu] co do listu tylko fałszywej wiadomości tycze się, donoszę.

Wiesz w[ielmożny] m[ości] p[an], że nic nie jest chwalebniejszego nad prawdę, a przeciwnie, nic naganniejszego jak kłamstwo, ono bowiem prędko daje się widzieć, pozór dobry, który nagle u ludzi prędkich sprawiło, traci, samo ginie, a zamiast sławy, której pragnąłeś sobie nabyć, słuszną naganę odbierasz, przeto co do niektórych punktów sądzę na dyskrecją się czasu spuścić.

Temu przeczyć nie mogę, że ta fabryka za szczególną pieczołowitością j[asnie] w[ielmożnego] p[ana] podkanclerzego Litewskiego była rozpoczęta, ale się nie godzi w[ielmożnemu] m[ości] p[anu] oczerniać magistrat tak, że jakoby oni na wielkim świecie nie bywali, nie umieli szukać, ani rozpoznawać wspaniałości i gruntowności budowli, ale jako domatorzy ** szukali w zakęcie niepoczesnych myśli, a z niemałym kosztem

* Čia ir toliau šiame dokumente *Knapius*.

** Tekste *domatury*.

murować rozpoczęli. Wszakże to wiadomo światu naszemu, że mieszczące się w magistracie osoby dość są na swój stan edukowani, a nie tylko dla swoich interesów zwiedzają bardzo często przeciąg ojczyzny własnej i cudzej, stołeczne miasta krajowe i sąsiedzkie, do publicznych królestwa zjazdów od obywatelstwa posyłane bywają. Tyle tedy mające wyboru w guście osoby i światła w poznaniu rzeczy, nie rozpoczęli porywczco fabrykę, lecz przed rozpoczęciem onej starali się o wydanie abrysów, jakoż i byli wydane od architektów p[anów] Gucewicza, Knakfusa i j[egomości] ks[iędza] Kisielewskiego, a do krytyki tych wszystkich użyci byli w[ielmożni] p[anowie] Kroneman podpułkownik artylerii W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego], major Delwert i j[egomość] ks[iędz] pijar architekt. Na ostatek abrys tego zganionego architekta, którego murów dość znaczne są początki teraz nad ziemią, abrys był prezentowany od j[egomości] p[ana] wóyty Wileńskiego j[asnie] w[ielmożnej] wojewodziej Smoleńskiej, j[asnie] o[świeconemu] księżęciu generałowi ziem Podolskich podówczas marszałkowi Trybunału Głównego W[ielkiego] Księstwa Lit[ewskiego], j[asnie] o[świeconemu] księżęciu j[ego] m[iłoś]ci Radziwiłłowi, podkomorzemu, j[ego] [mość] ks[iędzu] Romanowskiemu od prześwietnej komisji na miejscu p[ana] Sakkiego za architekta akceptowanemu, a p[anu] Kossakowskiemu, architektowi, na sam przód od zganionego architekta był prezentowany. Tak tedy przez częste tam i ówdzie od j[asnie] p[anów] magistratowych publikowanie jest zatracony. Całe życzyłbym więc, abys w[ielmożny] m[ość] p[an] żądający drugich informować w nowościach sam się lepiej wprzód zainformował, i lepsze a prawdziwsze wydawał na świat pilności dowody, w którychby tak jasna zazdrość albo niewiadomość rzeczy nie wynikała.

Piszsz w[ielmożny] m[ość] p[an] mi w następującym punkcie, że p[anowie] architekci Sacco, Knakfus i Kossakowski przejrzeni w kopii abrysu zganionego architekta, że na sklepieniu miały być ściany wieży na 200 stóp wysokości mające. O jakaż bajka nowej inwencji przeciw regułom poetycznym, które każą, aby częśćkę przynajmniej prawdy miały. Mur bowiem średni kwadratowy jest grubości łokci 4, ten formuje wieżę nie 200 stóp, lecz 120, do ostatniego uwieńczenia mającą. Ten kwadrat cały stoi otwarcie na fundamencie robionym in platea, nie zaś na sklepieniu. Poboczne ściany, około namienionego muru, nie są od wieży, lecz od kwadratu sądowych izb. Te ściany nie miały służyć ani formowaniu, ani utrzymaniu wieży, lecz umniejszeniu powierzchni szerokości, tej która z facjaty i ze stron prezentuje się. Nie mogły więc iść w górę więcej, jak do gzymsu, a od gzymsu tylko dla degradacji równo z dachem, oraz dla remanatów, na których wazy zwykły stawić. Owe zaś miejsce między wieżą i pomienionymi ścianami służyć miało dla wygody palaczy* i przejściu sekretnemu. Z tym wszystkim te ściany na bezpiecznym nowo podmurowanym fundamencie mają grubości w sobie stóp $3\frac{1}{2}$, dość dostateczną na poprzeczne ściany, nic więcej nie dźwi-

* Tekste palaczyów.

gające, jak sufit na dwie kondygnacje. Niech że tedy sprawiedliwa publiczność wejrzy; jeżeli nie jesteś w[ielmożny] m[ości] p[an] podłego zdania człowiek, gdyś się poważył oszukiwać świat, w rzeczy oczom podpadającej. Ganisz w[ielmożny] m[ości] p[an] wysokość wieży, i abyś na wiarę swoją pociągnął ludzi, przydajesz z łaski stóp prawie 80. Albowiem daszką wysokość i Litewska pogoń, albo wietrznik nie może wchodzić w liczbę, a chociażby i wchodził, niedostarczy jednak do 200 stóp. Lubo by i taka wysokość niebyła przeciwko regułom architektury, które przepisuje jeden z najślawniejszych autorów Palladiusz. Ten mówi: wieży wyniołość ma być równa sied[em] razy wziętej szerokości, więc powinaby być wysokość wieży, mającej stóp 32 w odsadzie, 224 w wyż. Zmyślasz w[ielmożny] m[ości] p[an], że ściany są ciękie, a milczysz o fundamentie, jakbyś nie wiedział, że pomieniony autor uczy: „iż grubość zewnętrzna muru być powinna dwudziesta część swojej wysokości, a dźwigającej ściany sklepienie część dziesiąta. Fundamenta zaś mają być grubsze, niżeli mur szczęcią czwartą. Wież i dzwonic fundamenta powinny być in platea czyli całkowicie w masie ciągłej stane”. Krytykujesz w[ielmożny] m[ości] p[an] mocność fabryki z przyczyny okien, znać zaś nie czytał Skamociusza, autora, który uczy dzielić fabrykę na kwadraty, ażeby tyle kwadratów było pełnych w niej, ile próżnych, i mówi: aby nie mniej w linii prostej było kwadratów nad pięć; ani toż więcej nad dziesięć bez leżynów, chyba zaś nie zważał, że w fabryce vacuum łokci 14, a muru łokci 26 znajduje się. Więc omylne są wiadomości w[ielmożnego] m[ości] p[ana].

Na ostatek przyganiaasz w[ielmożny] m[ości] p[an] w liście, że architekt zganiony dał wiele ozdoby, jakbyś nie znał, że one nie ujmują stałości i nic nie przyczyniają do natury fabryki, zatem mogą być i nie być w egzekucji. Z tym jednak wszystkim pozwalam cieszyć się z tej prawdy w[ielmożnemu] m[ości] p[anu], któremu słusznie można powiedzieć, że nie chcesz widzieć belki w oku twoim, o dostrzegłeś sęku w oku brata twego, na dowód czego niech będzie abrys p[ana] Sakkiego, w którym podług zdania znających się na tym rzemiosle, pokażą się te omyłki: wieży wysokość niedostateczna, co jest przeciw regułom nie tylko architektury, ale i optyki, którą architekt umieć powinien.

Ganek nie dobry, z przyczyn: pierwszej, że wraz nad dachem, drugiej, że wkoło na drewnianych podobno ma być belkach, albo cały na żelaznych, gdyż u nas ciesowego kamienia nie ma.

Dach relative do naszego a nawet francuskiego krajów jest niski, stąd wielkim będzie ciężarem na ściany magistralne. Kominy podług zdania piszących de funimariis i samej praktyki są lepsze prosto prowadzone. Te zaś nie tylko niewiedzieć z jakich ścian dukt wiodą, ale i sztukaterją nader upstrzone tak, iż raczej są cylindry, jakies korespondujących sobie ścian niemające.

Ratuszu korpus nie w porządku korynckim, jako w[ielmożny] m[ości] p[an] mienisz, lecz rzymskim, a dla zbytku nazywającym się sposobem malarzkim albo pictoresco, co nawet facjatom na nadolnym rzędzie autoro-

wie dawać niepozwalają, lecz na najwynioslejszym. Te ozdoby są proporcji jednej nimfy, najozdobniejszej w złożeniu ciała (jako mówią autorowie), które pod ciężarem lub zmyślonym, to jest: cornixem nie czynia swej powinności zadość. A co naganniejszego jest, że te pilastry w prostym murze z kosztownymi dla sztukaterji kapitelami nad sobą mają w górze kolumny męźniejsze w proporcji matrony, to jest: korynckiego porządku, co tak jest dobrze, jakby marmurowy posąg na gipsowym.

Tablatura drewniana chyba będzie jako u ołtarza ksiądzów karmelitów wileńskich Wszystkich Świętych: wytworna, nietrwała i szkodząca fabryce.

Skrzydełka z wazonikami zajmujące rynek przeciw regułom architektury, która w każdej budowlu wyciąga po architekcie solidotatem simetrium i commoditatem.

Lepiej więc było w[ielmożnemu] m[ości] p[anu], abyś mając czas widzenia i egzaminowania abrysu p[ana] Sakkiego zainformował go w potrzebach krajowych, a doradził, ażeby sam nie wstydział się geometrii, a stolarza ślepego nie posyłał do wymiaru, oraz nabierał praktyki mурowania dobrego, a substytutów zdrowych na obie nogi trzymał. Taka bowiem rada potrzebna mu była; bo gdyby on sam mierzył ratusz, jako przed tym architekt zganiony, rozpoznałby może ściany izb sądowych pobocznych, i zobaczyłby mury wieży jedynastołokciowe w każdej linii bokowej kwadratu i nie mówiłby, że na owych poprzecznych sądowej izby ścianach będzie wieża, czego i mularz prosty nie powiedziałby.

To istotna prawda p[anu] Sakkjemu służąca do exkuzy, że gdyby on nie był ograniczony murami już zaczętemi, całę inną myśl swego gustu okazałby. Za cóż też sama racja nie ma służyć dawnemu architektowi, któremu całę magistrat, izba kupiecka i gminowa w obowiązkach dali, aby stare mury, facjaty bokowe oszczędzał, wieżę wysoką, jaką i była, dał, nic ani długości, ani szerokości starego ratuszu nie przestąpił, wszakże i on radził i chciał, aby od Rybnego końca wspaniała fabryka razem się poczyniała. Nie podobna zdaje się, abyś w[ielmożny] m[ości] p[an] tak był uprzedzonym, jako się widzieć dajesz w bajecznych listu owego wyrazach i abyś prawdy nie poznał tej, którą mam honor w prostocie i prawdzie napisać, a przeciw wszystkiemu przekonaniu wewnętrznemu dłużej zostawał w takowym zdaniu o architekcie starym i jego architekturze, na abrysie od w[ielmożnego] m[ości] p[ana] widzianej, w jakowej zazdrość bez przyczyny wzniecona mieć go usiłuje. Wszakże wszystkie oświecone narody chętniej pomniejszemi talentami rodaka swego kontentują się, jako większemi cudzoziemców już nam dość znajomych. Sam nasz najjaśniejszy król a najmiłościwszy monarcha tak czyni, i nie tylko j[asnie] w[ielmożni] ministrowie tym torem idą, ale i wszyscy większego świata ludzie. Dość dowodu umiejętności architekta starego, że się publicznie przez list suplikujący j[asnej] w[ielmożnej] j[ej] mości] p[ani] wojewodzinej Smoleńskiej o rekomendacją do [jasnie] w[ielmożnego] podkanclerzego dopraszał w nagrodę pokrzywdzenia w tej mierze swe-

go i dla pokazania niewinności o naznaczenie wraz publicznego egzaminu w akademii Wileń[skiej] tak dla siebie, jako i dla p[ana] Sakkiego.

Nakoniec niechże i ja znajduję wiarę u w[ielmożnego] m[ości] p[ana] jakożkolwiek, żem widział dzieło chociaż krótkie w języku włoskim wydane w Rzymie przez zganionego u nas architekta, widziałem różne abrysy ręką jego rysowane, wiem że tenże architekt zganiony miał proponowaną sobie profesurę architektury militarnej i cywilnej do Krakowskiej akademii od wielm[oznego] j[asnie] ks[iądza] kanonika Krakow[skiej] kat[edry] Kołłątaja i profesorów tamecznych krakowskich, toż samo proponowano miał w Warszawie do tejże akademii Krakowskiej r. 1780 od j[asnie] o[świeconego] ks[ięcia] biskupa Płockiego. Widziałem oryginał abrysy, który zaginął, widzą wszyscy ludzie jego już niemały początek dzieła około ratusza. O nowego zaś architekta czynnościach nie wiem, tyle tylko o nim z przyczyny obrażonej prawdy tu wspomniałem, ile ludzkość i sprawiedliwość pozwoliła, będąc zapewnionym o dobrym jego mnie sprzyjaniu i szczerych sentymentach, zostaję. N. N.

Vertimas

2. Kopija atsakymo į laišką, rašytą iš Vilniaus į Varšuvą apie rotušės statybą

Nors dauggalio maloningojo pono uolumas atsiunčiant naujienas patėikė man tam tikrą tamstos bičiulystės įrodymą, tačiau nepageidauju ateityje gauti panašų todėl, kad aplenkiant sąžiningumą, buvo viešai paskleistas laiške, prasidedančiame žodžiais: „Lai dauggalį maloningąjį poną nė kiek nenustebina tas...“ ir t. t. Tačiau, kad dauggalis maloningasis pone turėtų nors paskutinį gero mūsų bendravimo įrodymą, nenorėdamas patį gaišinti dėstant bokšto griuvimo priežastis, taip pat nenorėdamas savo tikslu laikyti kitų kritikavimą, kaip yra papratęs architektas ponas Knakfusas, savo sumanymą išskeldamas virš kitų, apie tai jau pakankamai prirašė patiekdamas ne per daug pagrįstus įrodymus, noriu pačiam paaiškinti tai, kad tas įdomus paties pranešimas yra neteisingas ir neatitinka tikrovės. Dauggaliui maloningajam ponui trumpai tepranešu, kas pasakytina apie neteisingą žinią tame laiške.

Dauggalis maloningasis ponas žinai, kad niekas nėra labiau pagirtina už teisybę, ir priešingai, niekas nėra taip peiktina kaip melas, nes jis greitai iškyla aikštėn, praranda tai, ką staiga sudarė greitai sprendžiantiems žmonėms, pats žūsta, ir vietoj garbės, kurią norėjai įsigyti, susilauki teisingo papeikimo. Todėl kai kuriuos punktus manau palikti laiko išbandymui.

Negaliu užginčyti to, kad ta statyba buvo pradėta ypač rūpinantis šviesiajam dauggaliui ponui Lietuvos vicekancleriui, bet dauggaliui maloningajam ponui netinka juodinti magistrato taip, tarsi jie, plataus pasaulio nematę, nesugebėjo suprasti tikrojo statinio grožio bei tvirtumo,

o lyg kokie namisėdos pakampiuose ieškojo menkų sumanymų ir su didelėmis išlaidomis ėmėsi statyti. Juk mūsų žmonėms žinoma tatai, kad magistrato pareigūnai pagal savo luomą yra pakankamai išsilavinę, ir ne tiktai asmeniniais reikalais labai dažnai važinėja po savąjį ir svetimus kraštus, buvoja savose ir kaimynų sostinėse, dažnai piliečių siuntinėjami į vieuosius karalystės suvažiavimus. Taigi asmenybės, turinčios toki skonio pojūtį ir dalyko išmanymą, nesimė statybos paskubom, bet prieš ją pradėdami, pareikalavo brėžinių, kuriuos ir pateikė architektai ponai Gucevičius, Knakfusas ir šviesusis kunigas Kiselevskis, o spręsti apie juos buvo pakviesti dauggaliai ponai LDK artilerijos papulkininkis Kronemanas, majoras Delvertas ir architektas šviesusis kunigas pijoras. Pagaliau to išpeiktojo architekto, kurio sienų žymi pradžia dabar stovi virš žemės, brėžinį dauggalis ponas Vilniaus vaitas pateikė šviesiajai dauggalei Smolensko vaivadienei, šviesiajam kunigaikščiui Podolės žemių generolui, tuo metu LDK Vyriausiojo Tribunolo maršalkai, LDK pakamorei šviesiajam skaisčiajam jo malonybei kunigaikščiui Radvilai, šviesiajam jo malonybei kunigui Romanovskiui, šviesiosios komisijos priimtam architektu į pono Sako vietą. O architektui ponui Kosakovskiui tas išpeiktasis architektas pirmiausia parodė. Tai taip, nuolatos šen ten magistrato pareigūnų apgarsinamas, [brėžinys] buvo užmestas. Iš viso linkėčiau, kad dauggalis maloningasis ponas, norėdamas naujienomis informuoti kitus, pirmiau pats geriau pasiinformuotum ir žmonėms parodytum geresnius ir tikresnius savo uolumo įrodymus, kad iš jų taip aiškiai neprasikištų pavadas arba dalyko neišmanymas.

Kitame paragrafe dauggalis maloningasis ponas man rašai, kad architektai ponai Sakas, Knakfusas ir Kosakovskis iškritikuoto architekto brėžinio kopijoje ižiūrėjo, kad ant skliauto turėjo stovėti 200 pėdų aukštumo bokšto sienos. Kokia tai naujai pramanyta pasaka, nesiderinanti su poezijos taisyklėmis, kurios reikalauja, kad bent dalelę tiesos turėtų. Juk vidutinė kvadratinė siena yra 4 uolekčių storumo, kas sudaro bokštą ne 200, o 120 pėdų iki paskutinio vainiko teturintį. Tas visas kvadratas stovi atviras ant pamato, statyto aikštėje, o ne virš skliauto. Šoninės sienos aplink minėtą mūrą nėra bokšto sienos, bet teismo salių kvadrato sienos. Tos sienos neturėjo būti panaudotos nei bokštui formuoti, nei jam atlaikyti, tik išviršiniam platumui sumažinti, tam kuris pasirodo iš priekio [iš fasado] ir iš šonų. Todėl negalėjo į aukštį siekti daugiau kaip ligi grimso, o nuo grimso tiktai dėl degradacijos lygiai su stogu, kartu dėl remanatų, ant kurių paprastai stovi vazos. Anoji vieta tarp bokšto ir minėtų sienų turėjo būti skirta krosniakurių patogumui ir slaptam perėjimui. Su visu tuo virš naujo, saugiai pamūryto pamato šios sienos teturi storumo $3\frac{1}{2}$ pėdos, ko pakanka skersinėms sienoms, nekeliančioms nieko daugiau, kaip tik dviejų kondigacijų [sijų perdangos] lubas. Tad tesprendžia visuomenė, ar dauggalis maloningasis ponas neesi niekingo sumanymo žmogus, kad išdrįsai akivaizdžiai apgaudinėti žmones. Kritikuoji, dauggalis maloningasis pone, bokšto aukštumą, ir kad patrauktum žmones patikėti pačiu, iš savo malonės pridedi net 80 pėdų, nes stoge-

lio aukštumas ir Lietuvos vytiš arba vėtrungė negali įeiti į tą skaičių. O jeigu ir įeitų, tai ligi 200 pėdų nepakanka, nors ir toks aukštumas nebūtų priešingas architektūros taisyklėms, kurias siūlo vienas iš geriausių autorių — Paladijas. Jis sako: bokšto aukštumas turi būti lygus septyniš kartus paimtam platumui. Taigi pagrinde turinčio 32 pėdas bokšto aukštumas turi būti 224 pėdos. Dauggalis maloningasis ponas suvoki, kad sienos plonos, o nutyli apie pamatus, tarsi nežinotum, ką minėtasis autorius moko, kad „išorinės sienos storumas privalo būti dvidešimtoji dalis jos aukštumo, o sienos keliančios skliautą — dešimtoji dalis. Pamatai turi būti storesni už sienas ketvirtadaliu. Bokštų ir varpinių pamatai turi būti dedami ant žemės (in platea) arba iš viso ant vientisos medžiagos masės“. Kritikuoji, dauggalis maloningasis pone, pastato tvirtumą dėl langų, matyt, nesi skaitęs Skamocio, autoriaus, kuris moko statomą pastatą dalinti į kvadratus, ir kad jame būtų tiek pilnų kvadratų, tiek tuščių. Jis sako, kad tiesiojoje linijoje nebūtų mažiau kaip penki pilni kvadratai ir ne daugiau kaip dešimt be angų. Turbūt nepastebėjai, kad statinyje tuštumų yra 14 uolekčių, o mūro 26 uolektyš. Tad dauggalio maloningojo pono žinios klaidingos.

Pagaliau laiške dauggalis maloningasis ponas priekaištauji, kad iškritikuotasis architektas pridėjo pagražinimą, lyg nežinotum, kad jie nesumažina patvarumo ir nė kiek neturi įtakos statomo pastato esmei, todėl gali būti arba nebūti išpildomi. Tačiau dėl to viso galiu pasidžiaugti ta tiesa, kurią pačiam dauggaliui maloningajam ponui iš tikrųjų galima pasakyti, kad nenori matyti rąsto savo akyje, o pastebėjai šapą savo brolio akyje. Tam įrodyti tegul bus pono Sako brėžinys, kuriame, tą amatą išmanančių nuomone, išryškės akivaizdžios klaidos: nepakankamas bokšto aukštumas, kas yra priešinga ne tik architektūros, bet ir optikos taisyklėms, kurių architektas privalo laikytis.

Galerija netinkama, pirma, dėl to, kad yra tuojau virš stogo; antra, kad ištiesai turi remtis bene ant medinių arba geležinių sijų, nes mes neturime tašyto akmens.

Stogas mūsų, net ir prancūzų kraštams yra per žemas, dėl to bus didelis svoris magistralinėms sienoms.

Kaminai, sekant rašančiais apie dūmtraukius ir pačią praktiką, yra geresni tiesiai išvesti, o čia nežinia iš kokių sienų jų kanalai eina, dar ir lipdytais pagražinimais taip išmarginti, lyg kokie cilindrai, neturintys sau atitinkamų sienų.

Rotušės korpusas ne pagal Korinto stilių, kaip dauggalis maloningasis ponas manai, bet pagal romėnišką, juokais vadinamą tapybiniu arba pictoresco. Autoriai neleidžia tokio daryti net apatiniame aukšte, o tik pačiame viršuje. Tie papuošalai yra puikaus kūno sudėjimo nimfos pavidalo ir, autorių manymu, po svoriu arba sugalvotu korniksu neatlieka savo paskirties. O labiausiai verta priekaištų tai, kad tie piliastrai paprastoje tiesiojoje sienoje su kapiteliais, papuoštais brangiais lipdytais pagražinimais, viršuje turi aukštyn tvirtėjančias kolonas matronos for-

mos, t. y. Korinto stiliaus. Tai tas pats, ką marmurinė statula virš gipsinės.

Medinių lentų tabulatūra bene bus tokia, kaip prie Vilniaus kunigų karmelitų Visų šventųjų bažnyčios altoriaus: prašmatni, nepatvari, pastatui kenkianti. Fligeliai su vazoniukais, įdomūs turgui, prieštarauja architektūros taisyklėms, kurios kiekviename statinyje iš architekto reikalauja tvirtumo, simetrijos ir patogumo.

Dauggaliui maloningajam ponui būtų buvę geriau, kad turėdamas laiko pamatyti ir ištirti Sako brėžinį, būtų painformavęs jį apie šio krašto reikalavimus ir būtų pataręs jam, kad nesigėdintų geometrijos ir nesistų aklą stalių matuoti, taip pat kad įgytų gero mūrijimo praktikos, o padėjėjus laikytų su sveikomis abiem kojomis. Tai toks patarimas jam buvo reikalingas, nes jeigu jis pats būtų matavęs rotušę, kaip prieš tai iškritikuotasis architektas, gal būtų atpažinęs šonines teismo salių sienas ir pamatęs, kad bokšto sienos kiekvienoje šoninėje kvadrato linijoje yra vienuolikos uolekčių, tada nebūtų pasakęs, kad bokštas stovės ant anų skersinių teismo salės sienų. To nė paprastas mūrininkas nepasakytų.

Tai tikra tiesa, naudinga pono Sako pateisinimui, nes jeigu jisai nebūtų buvęs jau pradėtų statyti sienų suvaržytas, būtų parodęs visai kitokią savojo skonio išmanymą. Tai kodėl gi tas pats pateisinimo argumentas negali būti taikomas ankstyvesniajam architektui, kurį visas magistratas, pirklių ir bendruomenės rūmai įpareigojo, kad išsaugotų senąsias šoninio fasado sienas, bokštą pastatytų tokio pat aukštumo, kaip ir buvo, niekuo neviršytų nei senosios rotušės ilgumo, nei platumo. Juk ir jisai patarė ir norėjo, kad pastato puikumas kartu prasidėtų iš žuvų turgaus pusės.

Atrodo nepanašu, kad dauggalis maloningasis ponas taip būtų nusiteikęs, kaip neįtikinamuose savo laiško posakiuose pasirodai, kad nebūtum pažinęs tos tiesos, kurią čia turiu garbę paprastai ir atvirai išsakyti, o priešingai visam vidiniam savo įsitikinimui ilgiau pasilikai tokios nuomonės apie ankstesnijį architektą ir jo architektūrą, dauggalio maloningojo pono matytą jo brėžinyje. Tai be priežasties įsikaltas pavydas stengiasi palaikyti tokią paties nuomonę. Juk visos apsišvietusios tautos mielai pasitenkina mažesniais savo tautiečio sugebėjimais, negu didesniais jau mums gerai pažįstamų svetimšalių. Pats šviesiausias karalius ir maloningasis mūsų monarchas taip elgiasi ir ne tik tai šviesieji dauggaliai ministrai tuo keliu eina, bet ir visi platesnio akiračio žmonės.

Ankstesniojo architekto sugebėjimą pakankamai įrodo tai, kad per laišką viešai prašė šviesiąją dauggalę maloningąją poniją Smolensko vaivadienę rekomenduoti šviesiajam dauggaliui vicekancleriui, kad būtų atlyginta jam padaryta skriauda ir tokiu būdu įrodytas jo nekaltumas, paskiriant Vilniaus akademijoje svarstymą ir jam pačiam, ir ponui Sakui.

Pagaliau tegu ir aš įgysiu šiokią tokią dauggalio maloningojo pono pasitikėjimą, kad mačiau, nors ir trumpą, italų kalba Romoje išleistą pas

mus iškritikuoto architekto veikalą. Mačiau įvairius jo ranka braižytus brėžinius, žinau, kad tam pačiam iškritikuotam architektui buvo pasiūlyta karinės ir civilinės architektūros profesūra Krokuvos akademijoje. Pasiūlė dauggalis šviesusis kunigas Krokuvos katedros kanauninkas Kolontajus ir tenykščiai Krokuvos profesoriai. 1780 metais tokį pat pasiūlymą turėjo Varšuvoje į tą pačią Krokuvos akademiją. Pasiūlė šviesusis skaištus kunigaikštis Plocko vyskupas. Mačiau dingusio brėžinio originalą. Visi žmonės mato nemaža jo darbo, idėto į rotušę. Apie naujojo architekto veiklą [nieko] nežinau; tiek tiktai apie jį čia užsiminiau, kiek dėl tiesos pažeidimo žmoniškumas ir teisingumas leido.

Pasilieku įsitikinęs geru paties prielankumu ir jausmų nuoširdumu man.

N. N.

3. Odpowiedź j[egomości] p[ana] Knakfusa, kapitana j[ego] k[rólewskiej] m[ości], architekta akademii Wileńskiej, na kopią odpowiedzi na list z Wilna do Warszawy pisany, o fabryce ratuszowej

Dnia 10 praesentis odebrawszy paczek zawierający kilkanaście egzemplarzy pisma pod tytułem: „Kopia listu pisanego z Wilna do Warszawy do przyjaciela“, byłem ciekawy dowiedzieć się o autorze jego, ale kiedy postrzegł, że rzecz w owym zawarta jest gazetą, czyli samym tylko historycznym doniesieniem tego, co się z rozpoczętą Wileńskiego ratusza i wieży fabryką stało, zaniechałem próżnej ciekawości, gdyż roztropność pokazuje, iż niepodobno prywatnemu człowiekowi w takiej liczbie obywatelów dowiedzieć się o autorze, zwłaszcza, gdy on dla wiadomych sobie przyczyn chce być utajonym. W tym zaś tygodniu, mające od przyjaciela komunikowane pismo pod tytułem: „Kopia odpowiedzi na list z Wilna do Warszawy pisany o fabryce ratuszowej“ mające za cel oczernienie mojej sławy, zganiecie abrysów danych od j[egomości] p[ana] majora Sacca, i usprawiedliwienie abrysu, danego przez j[egomości] ks[iędza] Czadaja, opata Trockiego, nie badam się o autorze, gdyż go łatwo domyślać się można [z] interesowanego pisanie, ani tu na zdrożne i niczemne zarzuty, uczynione j[egomości] p[anowi] majorowi Sacce, odpowiadać będę, lepiej to sam ten architekt, w przeciągu lat 20 w kraju naszym i w cudzych z budowli swoich znajomy, czynić potrafi. Umiejętności mojej w architekturze usprawiedliwiać także nie myślę, bo nie tu temu miejsce, dowodem onej są moje struktury dawniejsze w Polsce i Litwie, w oczach nawet samego najjaśniejszego monarchy szczęśliwie nam panującego, koło zamku Warszawskiego w dwóch lat przeciągu, jako też z osobna w domach najdystyngowańszych i pierwszych w kraju naszym, to jest: j[asnie] o[świeconego] księcia j[ego] m[ości] Massalskiego, biskupa Wileń[skiego], prezydenta Kom[isji] Nar[odowej]; j[asnie] w[ielmożnych] Tyszkiewiczów: wojewodziny Smoleńskiej i hetmana polnego; j[asnie] o[świeconych] książąt Radzi-

wiłłów: hetmana wielkiego W[ielkiego] Ks[ięstwa] L[itewskiego] i wojewody Wileń[skiego]; j[asnie] w[ielmożnych] Kossakowskiego, biskupa Inflanckiego; Zybergów *: w[oje]w[o]dy Brześć[cia] Lit[ewskiego] i podkomorzy etc. w Polsce j[asnie] o[świeconego] ks[ię]cia Czartoryskiego, w[oje]w[o]dy Rus[kiego]; j[asnie] o[świeconego] ks[ię]cia Krasickiego, biskupa Warmi[ńskiego], po wszystkich 13 zamkach w całej Warmii sytuowanych; j[asnie] o[świeconego] Lubomirskiego, marszałka Koron[y]; j[asnie] w[ielmożnego] Mniszka, chorążego; j[asnie] w[ielmożnego] Rudzińskiego, wojew[ody] Mazow[skiego]; j[asnie] w[ielmożnego] Krasieńskiego, obozowego Koron[y] etc. i tegoroczna, do której mam honor być użytym od osoby zaszczyt narodowi polskiemu w Europie czyniącej. W[ielmożny] pan zaś o nauce mojej, jako o rzeczy sobie nie-dobrze znajomej, sądzić zgoła nie możesz.

Opuszczając więc zupełnie apologią umiejętności mojej i pana majora Sacco, usprawiedliwiam sławę i zdanie moje, jedynie z powodu dobra publicznego, przed j[asnie] w[ielmożnym] panem podkanclerzem Lit[ewskim] względem niektórych wad, postrzeżonych w abryse w[ielmożnego] j[egomości] ks[ię]dza Czadaja, opata Trockiego. Szanuję i poważam głęboką naukę w osobie w[ielmożnego] j[egomości] ks[ię]dza Czadaja, opata Troc[kiego], ale gdzie idzie o dobro publiczne, więcej prawdę przenoszę (amicus Plato, sed magis amica veritas).

Zaczynam od najdelikatniejszego punktu tyającego się mej sławy, wyrażonego w te słowa listu w[ielmożnego] p[ana]: „niechcąc brać za cel krytykować drugich, jako pan Knakfus zwykł, przenaszając swe myśli nad drugich“. Na to odpowiadam, że nie ja, lecz ludzie przenoszą myśl moją nad innych, gdy mi czynią honor, wzywając mię do siebie, ja zaś jako architekt i obywatel powinieniem dla dobra publicznego, tam, gdzie jestem wezwany, dać sprawiedliwe zdanie, lecz nie zwykłem nigdy one dawać w podło uszczypliwym sposobie, i abym go w czasie potrzeby nie mógł mocnymi i niewzruszonymi wesprzeć dowodami.

Rzeczywistość tego będę miał honor z osobliwszą okazać satysfakcją przy pożądanym i nastąpić mającym publicznym w akademii Wileńskiej egzaminie, lub też i prędzej za dojściem kopii abrysu a chociaż oryginał zaginął a stąd kopia łącznie się przeistoczyć może, nadgrodzi to pamięć przytomnych natenczas j[asnie] w[ielmożnego] j[egomości] p[ana] podkanclerzego Lit[ewskiego], w[ielmożnych] i[ch] mość ks[ię]dźców: Poczobuta, rektora akademii Wileńskiej, Strzeckiego, astronoma j[ego] k[ró]lewskiej m[ości] i prezydenta kol[egium] fiz[ycznym]; kanoników: Mickiewicza, profesora fizyki eksper[ymentalnej], Kundzicza, profesora matematyki i innych godnych wiary, których każdego czasu o te zaświadczenie upraszam: że toż samo z ust moich natenczas wyszło, co dziś tu in publico składam, iż wysokość wieży abrysu, wydane przez w[ielmożnego] j[egomości] księdza Czadaja, opata Trockiego, a natenczas przez nas trzech architektów w oczach tych godnych ludzi

* Originale Zyberków.

egzaminowanego, wynosiła stóp 192, zatem pewność to jest niezbita, że 192 blisko jest dwóchset [dwustu]. Więc próżnemi wieściami publicum nie łudzone, przydawszy daszek i pogonią, bo są istotnościami i liczyć się powinny, jedno tylko, nic w kalkul nie wchodzi. Tych materiałów wzięwszy jako drzewo, blachę, żelazo etc. i ciężar w masę zbiwiesz, a zwłaszcza w tak znacznej wysokości wielkie obiektum czynić powinno architektowi dobremu i przenikającemu skutek złe użytego drąga takowej długości, 192 stopy wynoszącego.

Co do przekonania zadanego mi fałszu, że szerokość wieży a zatem ściany boczne zupełnie lub część onych (bo profilu bez którego obchodzić się, a nawet i murować ważyć się nie powinien architekt, nie podano j[asnie] w[ielmożnemu] podkanclerzemu, ani go jak mówię nie było) nie przypadają na sklepienie, ale że wyprowadzać się miały na samej masie kwadratu ciągłego muru. Na to nie potrzebuję teraz ani oryginału, ani kopii abrysu w[ielmożnego] j[egomości] księdza opata. Biorę szczególnie tylko in natura wyprowadzony mur pod tę wieżę dla świadectwa gruntowniejszego, i wyrazy w odpowiedzi zawarte; jeden w te słowa: „więc powinna być wysokość wieży, mającej 32 stopy w odsadzie, 224” (ta szerokość nam wypadła), drugi niżej: „i zobaczyłby mury wieży jedenastołokciowe w każdej linii boku kwadratu” (ta miara znajduje się aktu w wyprowadzonym murze). Proszą tylko umiemy substrakcją widocznie zważy, że w punkcie pierwszym sam świadczy, że wieży szerokość stóp 32, jak sam pisze i na abrysie pokazało się, a w drugim punkcie, że mury w każdej linii boku kwadratu wyprowadzone pod wieżę są od jedenastu łokci. Te czynią stóp 22; odciągnijmyż 22 od stóp 32, zostają 10, a zatem 5 stóp z każdego boku muru bądź jakiegokolwiek wysokości zostanie. Gdzież go postawim, na sklepieniu nie wolno, zatem postawmy go tymczasem na powietrzu, nim go jaki autor nowy nie podeprze. Co do mnie, ja ani z dawniejszych, ani z teraźniejszych, żadnego nie pamiętam, któryby choć jedną cegielkę utrzymać na nim uczył, etc. Jaka zaś w tych nieporównanych szerokościach wypadła kontradycja i stąd jaka wysokość wieży, nawet według reguł wymienionych Palladiusza łatwo rozdistyngować, i każdy je odkryć potrafi, w moją to nie wpływa eksplikacja.

Co do ujętej mocy murom przez mnogość płytko sklepionych otworów okiennych na abrysie w[ielmożnego] j[ego mości] ks[iędza] opata znajdujących się, tak się tłumaczę i twierdę: że Skamozzi obszernie się rozwodzi co do okien, komparując je jak otwór gęby w twarzy ludzkiej do drzwi środkiem przypadających, tak oczy do okien, ale czy zachował tę proporcją jak się ma między oczę do długości oka, tak się mieć będzie między oknie do szerokości światła okiennego. Bo w deliniamentach ludzkiego ciała są pewne proporcje i dymensje przez Preyslera gruntownie opisane. Liczyć tylko każe kwadraty, o demonstracją których mechaniczna upraszam, inaczej za dowód przyjęte być nie mogą.

Dawiller omijając tę wyżej namienioną subtelną definicją, przepisując na karcie 153 między oknie, podobniejszą do między oczka podaje proporcją, gdy jej naznacza otwartość całą światła okiennego, a po końcach budowli i $\frac{1}{3}$ tegoż światła.

Ja zaś tak twierdząc i publicznie demonstrować zabieram się, co tu w ogół[ę] namieniam, i zapewniam, gdyby w końcach korpusu ratuszowego nie było i nie przypadało znaczniejszej masy odporowej, to jest nieco szerszego muru niżeli między okna niedochodzące $\frac{2}{3}$ światłości okna zewnątrz brawszy, cała ta masa średnia zawaliłaby się, bo te cienkie mury nie są według reguł mechanicznych dostarczającym odporem do utrzymania nad oknami przypadającego ciężaru masy muru, spierającej się na sklepieniu, we wszystkich przypadkach najzdradliwszym, to jest płytkim, między innymi największych odporów wyciągającym, a iż dopiero zaprzyczynieniem ciężaru drzewa wiązania dachu znajdującym się z dachówką i jej wapiennym podrzutem. Wypada stąd, że tenże sam nad sklepieniem z masy muru składający się ciężar, przyłączony do tego ciężar dachu, inaczej wzięty być nie może, tylko jako za zjednoczoną siłę do rozparcia i wywrócenia na obydwu końcach korpusu ratuszowego jeszcze pozostających nieco przygrubszych za odpory sklepieniom ostatnich okien służących filarów, które w żaden sposób nie są w stanie uczynić odpór zebranej sile. Powie mi kto, że jedna strona zawsze pewna i za realny i niewzruszony odpór tej sile służyć może, to jest wieża środkiem przypadająca, lecz to względem mnie jeszcze gorzej. Bo zebrana siła, znajdując w jednym końcu niewzruszony odpór, całą swą siłą ku końcowi drugiemu wywierają i tym go więcej obciążają. Prócz tych uwag i ta miejsce znachodzić powinna, iż tyle i tak gęsta pozycja okien nie zgadza się z zimnym klima[tem] kraju naszego.

Co się tyczy krytyki ozdób wieży nieprzyzwoitych i nie na swym miejscu położonych w abrysie w[ielmożnego] j[egomości] ks[iędza] opata, eksplikuje się w ten sposób adornacje skoro od architekta dokonanie na abrysie położone, a zwłaszcza według którego już się zaczynały mury wyprowadzać i którego ważono się prezentować ministrowi, znaczą, że do egzekucji wejdą, bo się nic na abrysie nie zwykło dla okraszy kłaść płonno. O czym Witruwiusz, ojciec wszystkich architektów, w wydanym swym dziele, w pierwszej z dziesięciu ksiąg w rozdziale drugim obszernie opisuje, zatem niech będę w tym wyeksकुзовany, że się domyślić nie mógł, iż arbitralnie są położone.

Wyczytuję w tym liście zarzut, jakoby nie czytał Palladiusza i Skamozzego, a stąd nie znał proporcji murów. Wyciąga to tego, abym nieco tego pisma przedłużył. Wraz na to odpowiem, pytam się tylko najprzód, czy wszystkim i we wszystkim autorom dać wiarę i na ich zdaniu polegać należy i czy wyciąga roztropność w onych czynić wybór? Jeżeli nie, tedy i abrys podany przez w[ielmożnego] j[egomości] ks[iędza] Czadaja, opata Trockiego, jest dobry, i ja nie znam i nie czytałem autorów wpływających do mojej nauki. Jeżeli zaś przenosić jednego autora nad drugiego i w jednej rzeczy nad drugą rozsądek

dyktuję, tedy mam honor zapewnić, iż ucząc się jeszcze architektury czytałem niemal wszystkich autorów z osobna dla wyczerpania z nich do pożyteczniejszego, a w ogól[e] dla poznania między niemi różnicy, między którymś Andrzeja Palladiusza i Wincentego Skamozzego, architektów Rzeczypospolity Weneckiej. Pierwszego wielbię jako ożywiciele prawdziwej architektury greckiej, zagzebionej przez dzikość gotów, którzy nawet śladu jej piękności w niczym potomności zostawić nie chcieli, ten zostawił pamiątkę wystawionego w Wenecji kościoła S. Grzegorza i dzieło swoje w roku 1570 wydane.

Drugiego považam dla nowości w określeniu głowicy jońskiej, imitując nieco te, które w kościele Zgody użyte były. Lecz chociaż ich czytałem, przyznam się, że nie naśladowuję ich ani co do proporcji pięciu porządków i ich zewnętrzznego określenia, ani co do reguł, w wynalezieniu grubości w różnych przypadkach muru. Bo w pierwszym razie trzymam się Jakuba Barrozio, słynącego pod przewiskiem Wignolego, wziętego od wszystkich tych, którzy tchną prawdziwym gustem architektury po całej Europie, dla prawdziwej proporcji, miłego określenia i niezawikłanej dymensji. Gdzie dla przekonania w tym mego adwersarza odsyłam do autora, Rolanda Chambrey, paraleli porządków architektonicznych między Palladiuszem i Skamozzim, Serliem i Wignolim, D. Barbaro i Cataneo, Albertym i Wiola, J. Bulant[em] i Philibertem de l'Orme w roku 1650 wydanym. W drugim zaś razie ani co do reguł w wynajdowaniu proporcji grubości muru, bo nie zasadzają się na prawidłach mechaniki, zatem demonstrowane być nie mogą, czemu taka grubość, a nie inna i z jakich przyczyn. Ale wyraża w liście swoim reguły Palladiusza w te słowa: „jakbyś nie wiedział, że pomieniony autor uczy, iż grubość zewnętrzna muru być powinna dwudziestą częścią swojej wysokości”. Dla tego też, że wiem, twierdzą, że ta reguła zła, kiedy nie lepiej wydemonstrowana. Czy wspomniał, że te wewnętrzne mury z masy swej własnej już ciężkie, dzwigają z stołowaniem nasypką czyli sufitem dach, i stąd parcie popolitej dyrekcji czterdziesto pięć gradusów, a z tych przyczyn gdzie już udeterminować centrum gravitatis. To wszystko wchodzi w kalkul i bez czego grubości wynaleść nie można. Dobrze by było tylko wysokości część dwudziestą brać na grubość muru, lada kto by to potrafił, i w krótkce znalazło by się więcej architektów niżeli dobrych mularzów. O tej zaś ważnej rzeczy całe zapomniano: że grubości fundamentu bez wysokości muru determinować nie należy. A w liście swoim mówi: „Fundamenty zaś mają być grubsze, niżeli częścią czwartą”. Któregoż pytam się z autorów w tym razie mam obrać za rzetelnego? Czy Scamozzego, który powiększa fundamenta na grubość muru na nim przypadającego częścią ośmą z każdej strony (tego autora w tym przypadku zapomniano cytować), czy Philiberta de l'Orme częścią czwartą, czy Palladiusza, który idzie drogą najbezpieczniejszą, bo całe je powiększa dwoistą szerokością muru. Tu jasnie okazuje się, czy trzeba wyboru i czy można [na]oślep przywiązać się do którego w tej okoliczności na czcze słowo „autor”.

W tym razie nie naśladowę żadnego. Bo w terażniejszej i w następujących okazjach tyjących się grubości muru, moje przyczyny wesprę dowodami niewzruszonymi autora wziętego po wszystkich w Europie akademiach, z przyczyny, że we wszystkich przypadkach polega na matematyce, matce wszystkich nauk. A to najzręczniejszą na pożądanym egzaminie publicznym w akademii, gdzie będę miał honor być zrozumianym oraz z ochotą i z flegmą słuchany jako od grona mądrych i uczonych ludzi. Pokaże się tam, że grubość założona fundamentów w liście w te słowa: „fundamenty zaś mają być grubsze czwartą częścią muru”, nie pod każdą wysokością muru tak krótka operacja: część czwarta, służy. Lecz wysokość onego i dyrekcja parcia dla drąga wchodzącego w kalkul największy obiekt z ciężarem czynić powinna, że na to względu nie miano ukazuje się, iż ogólnie położoną część czwartą, nie zważając na awantaże które sprawi forma budowli, na przykład kwadratowej, gdzie ze wewnętrzne ściany jedne drugie wspierają, a stąd większe zabezpieczenia z przeciwnej strony, która koresponduje z podporą, to jest zewnątrz, mieć powinno a to $\frac{2}{3}$ z wypadłego nad grubość szerokości fundamentu.

Zostaje mi jeszcze do mówienia o niebezpiecznych regułach cytowanego najślawniejszego autora Palladiusza w ten sposób opiewającego: „że grubość dźwigającej ściany sklepienie ma być część dziesiąta wysokości muru”, o jak że się to prędko wymawia! Ja nie byłem tak szczęśliwym publicznego w akademii Wileń[skiej] architektoniki profesora sprawując funkcją i demonstrując uczniom ten artykuł, musiałem wiązać się do czterech kardynalnych rzeczy, do tego kalkulu wpływających. To jest, przyłączyłem do wysokości ściany tak prędko na 10 części dzielić się mogącej, która w czwartym dopiero stopniu oporu przypadała, szerokość i wysokość sklepienia we wewnętrznym świetle, grubość sklepienia samego i kształt czyli figurę zewnętrzną sklepienia albo łączącą się z nim masę.

Autor listu albo raczej paszkwila dowodzi, że nic chwalebniejszego nad prawdę, on zatem prawdę pisał, ja niech się z prawdą mijam, zapewniam jednak rozsądne publicum, że po tych dowodach dostrzegę obydwóch nas przemetamorfozowanych.

Do w[ielmożnego] j[egomości] ks[iędz]a Czadaja, opata Trockiego, prośby moje zanaszam, aby mnie raczył mechaniczne przekonać o ważności reguł cytowanych autorów Palladiusza i Skamozzowego, bo ja, póki nie będą gruntownie wydemonstrowane, za nieważne i niebezpieczne mieć je będę, oraz zupełnie zarzucam. Upraszam także o kopię chociaż w ołówku abrysu j[asnie] w[ielmożnemu] podkanclerzemu Lit[ewskiemu] danego, lecz aby się zgadzała z pamięcią tych godnych i uczonych ludzi, którzy go widzieli, abym równie moją prawdę względem namienionych i upatrzonych defektów w tym abrysie mógł publicznie wydemonstrować i okazać, że niedaremnie ludzie przenoszą w tym myśl moją nad innych.

Szlachetny zaś magistrat upraszam o wystawienie abrysu mego na publiczny widok, jeżeli się znajduje na ratuszu między innymi. Niech go kto chce (kiedy już raz podlegał krytyce) krytykuje, aby rychlej za nieokazaniem się onego na widok odkryła się podłość duszy i charakter paszkwilującego, a stąd nie parcjalne publicum brało miarę innych prawd jego.

Vertimas

3. Vilniaus akademijos architekto, šviesiojo pono Knakfuso, jo karališkosios didenybės kapitono, atsakymas į kopiją atsakymo į laišką apie rotušės statymą, rašytą iš Vilniaus į Varšuvą

Sio mėnesio 10 dieną gavau siuntinį, jame buvo keliolika egzempliorių laiško, pavadinto „Kopija Vilniuje rašyto laiško bičiuliui į Varšuvą“. Buvo įdomu sužinoti, kas jo autorius, bet, kai pamačiau, kad tai tėra laikraštis arba, kitaip sakant, tiktai grynas istorinis pranešimas apie tai, kas atsitiko su ką tik pradėta Vilniaus rotušės ir bokšto statyba,— lioviausi tuščiai domėjęsis: pagalvojus aišku, kad, esant tokiam gyventojų skaičiui, privačiam asmeniui neįmanoma sužinoti kas autorius, ypač jei jisai dėl kokių nors priežasčių nori likti nežinomas. O šią savaitę, gavęs iš bičiulio laišką, pavadintą „Kopija atsakymo į laišką, rašytą iš Vilniaus į Varšuvą apie rotušės statybą“, siekiantį apjuodinti mano garbę, išpeikti šviesiojo pono majoro Sako duotus brėžinius ir pateisinti šviesiojo kunigo Trakų abato Čadajaus pateiktą brėžinį,— nesiteirauju apie autorių, nes jį lengvai galima numanyti iš tendencingo rašymo, neatšakinėsiu čia ir į nepadorius ir niekingus priekiaštus šviesiajam ponui majorui Sakui. Pats tasai architektas, jau 20 metų mūsų krašte ir kitose šalyse iš jo statybų žinomas, geriau sugebės tatai padaryti. Taip pat negalvoju įrodinėti savo sugebėjimų architektūroje, nes čia tam ne vieta. Tuos sugebėjimus įrodo mano seniau statyti pastatai Lenkijoje ir Lietuvoje, net laimingai mums viešpataujancio šviesiausiojo monarcho akyse, ir pastatai, pastatyti per paskutiniuosius dvejus metus prie Varšuvos pilies. Taip pat pavieniai žymiausių ir pirmaujančių mūsų krašto žmonių namai, būtent: Edukacinės komisijos pirmininko, šviesiojo skaistaus jo malonybės kunigaikščio Vilniaus vyskupo, šviesiųjų dauggalių Tiškevičių, Smolensko vaivadienės ir lauko etmono, šviesiųjų skaisčių kunigaikščių Radvilų: LDK didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados; šviesiųjų dauggalių Inflantų vyskupo Kosakovskio, Zybergų: Lietuvos Brastos vaivados ir pakamorės ir t. t. Lenkijoje Rusų vaivados šviesiojo skaistaus kunigaikščio Čartoriskio, Varmijos vyskupo šviesiojo skaistaus kunigaikščio Krasickio, visose 13-oje Varmijos pilių, šviesiojo skaistaus Karūnos maršalo Liubomirskio, šviesiojo dauggalių vėliavininko Mnišeko, šviesiojo dauggalių Mozūrijos vaivados Rudzinskio, šviesiojo dauggalių Karū-

nos stovyklininko Krasinskio ir t. t. Taip pat šiemetinei statybai, kuria vadovauti turiu garbę, pakviestas esu asmens, darančio Lenkijai garbę Europoje. O dauggalis ponas apie mano mokslą, kaip apie dalyką pačiam nekaip težinoma, iš viso negali spręsti.

Taigi, visai nesiimdamas savo ir pono majoro Sako sugebėjimų apologijos, savo garbę ir nuomonę ginu prieš šviesųjį dauggalį poną Lietuvos vicekanclerį vien tiktai dėl visuomenės labo, atsižvelgdamas į kai kuriuos trūkumus, pastebėtus dauggalio šviesiojo kunigo Trakų abato Čadajaus brėžinyje. Gerbiu ir vertinu gilų dauggalio šviesiojo kunigo Trakų abato mokslą, bet kai reikalas liečia visuomenės labą, svarbesniu dalyku laikau visuomeninį reikalą: „Platonas — draugas, bet tiesa dar didesnis draugas“ (amicus Plato, sed magis amica veritas).

Pradėsiu nuo opiausio dalyko, palietusio mano garbę, išreikšto šiuose dauggalio pono laiško žodžiuose: „nenorėdamas laikyti savo tikslu kritikuoti kitus, kaip praręs daryti ponas Knakfusas, savo sumanymus keldamas aukščiau kitų“, — į tai atsakau, kad ne aš, bet žmonės iškelia mano sumanymus aukščiau kitų, kai mane pagerbia, kviesdamiesi pas save. Aš gi, kaip architektas ir pilietis, dėl visuomenės labo privalau pareikšti teisingą nuomonę ten, kur esu pakviestas, tačiau niekada nesu praręs tą nuomonę pareikšti niekšišškai, įžeidžiamai ir taip, kad reikalui esant, negalėčiau jos paremti tvirtais ir nepaneigiamais įrodymais.

Pageidaujame ir turinčiame įvykti viešajame Vilniaus akademijos svarstyme arba kad ir anksčiau, kai tik bus gauta brėžinio kopija, labai patenkintas turėsiu garbę įrodyti, kad iš tikrųjų taip yra. Nors, originalui dingus, kopija lengvai gali pasikeisti, tačiau tą atstos atmintis tuo metu dalyvavusiųjų — šviesiojo dauggalio jo malonybės pono Lietuvos vicekanclerio, didžiai maloningų šviesiausių kunigų: Vilniaus akademijos rektoriaus Počobuto, jo karališkosios didenybės astronomo ir Fizikos [mokslų] kolegijos prezidento Streckio; kanauninkų: eksperimentinės fizikos profesoriaus Mickevičiaus, matematikos profesoriaus Kundzičiaus ir kitų pasitikėjimo vertų asmenų, kuriuos prašau kiekvienu metu paliudyti tai, kad tada iš mano lūpų išėjo tas pat, ką dabar viešai pareiškiu: kad tada mūsų trijų architektų ir tų garbingų asmenų akivaizdoje svarstyto dauggalio šviesiojo kunigo Trakų abato Čadajaus brėžinio bokšto aukštis siekė 192 pėdas, todėl tas įsitikinimas yra nepaneigiamas, kad 192 yra arti dviejų šimtų, tad tuščiais žodžiais publika nebuvo apgauldinėjama, pridėjus stogelį ir vytį, tatau reikia priskaičiuoti, nes tai yra ir privalo būti įskaitoma; tik viena — į kalkuliaciją [apskaičiavimus] niekas neįeina. Tų daiktų medžiagą — medį, skardą, geležį ir kt. kartu paėmus, jų svorį sumušus į vieną, o ypač kai toks didelis aukštis, geras ir įžvalgas architektas pamatys — tokio ilgumo 192 pėdas siekiantis strypas panaudotas netinkamai.

Dėl man prikišto klastojimo, kad bokšto platumas ir pagal tai šoninės sienos arba jų dalis neatitinkančios skliauto, o turėję būti pastatytos ant vientiso mūro masės (nes profilio, be kurio apsieiti taip pat ir mūryti architektas neprivalo išdrįsti, šviesiajam dauggaliui vicekancler-

riui nepateikta arba jo, kaip sako, nebuvę). Tam dalykui dabar man nereikalingas nei originalas, nei dauggalio šviesiojo kunigo brėžinio kopija. Labiau pagrįstam įrodymui imu tikrai patį mūrą, kaip yra, išmūrytą po tuo bokštu, ir atsakyme esančius posakius. Vieno iš jų tokie žodžiai: „juk pamato, turinčio 32 pėdas, bokšto aukštumas privalo būti 224 pėdos“ (tas platumas mums atitiko). Žemiau kitas posakis: „norėčiau pamatyti vienuolikos uolekčių bokšto sienas kiekvienoje šoninėje kvadrato linijoje“ (tas matmuo iš tikrųjų yra pastatytoje sienoje). Paprastą abstrakciją išmanęs turbūt suvoks, kad pirmajame paragrafe pats paliudija bokšto plotį esant 32 pėdų, kaip pats rašo ir brėžinyje pasirodė, o kitame paragrafe — kad išmūryti bokštui pamatai kiekvienoje šoninėje kvadrato linijoje yra vienuolikos uolekčių, tai sudaro 22 pėdas. Atimkime iš 32 pėdų 22, liks 10; taip iš bet kokio aukštumo kiekvienos šoninės mūro sienos liks 5 pėdos. Kur jas pastatysime? Ant skliauto negalima, tai tuo tarpu pastatykime jas ore, kol koks nors naujas autorius parems. Bet aš pats nei iš senesniųjų, nei iš dabartinių autorių neatsimenu tokio, kuris būtų mokęs bent vieną plytelę išlaikyti ore, ir t. t. Kokia priešingybė išeina iš tų nepalyginamų platumų ir koks dėl to bokšto aukštumas, net pagal minėtas Paladijo taisykles lengva išaiškinti, ir kiekvienas sugebės tai apskaičiuoti. Mano aiškinimui tas neturi reikšmės.

Kai dėl sienų susilpninimo daugumu paviršutiniškai suskliautuotų langų angų, esančių dauggalio šviesiojo kunigo abato brėžinyje, tai aiškinu ir tvirtinu taip: Skamocis plačiai kalba apie langus, sulygindamas su žmogaus veidu: kaip burna atitinka duris, taip akys — langus. Bet ar išlaikė tą proporciją, kokia yra tarp tarpuakio ir akies ilgumo? Tokia bus tarpulango proporcija su lango angos platumu. Preisleris pagrįstai aprašė tam tikras žmogaus kūno formos proporcijas ir išmatavimus, tik jis siūlo skaičiuoti kvadratus. Aš tik prašau juos parodyti mechaniškai, kitaip jie negali būti priimti kaip įrodymas.

Davileris, praleisdamas tą aukščiau paminėtą subtilią definiciją, 153 puslapyje aprašydamas tarpulangę, pateikia proporciją panašesnę į tarpuakį, jam priskirdamas visą lango angą, o pastato galuose — ir $\frac{1}{3}$ tos angos.

Aš gi taip tvirtinu ir ruošiuosi viešai įrodyti tai, ką čia bendrai užsimenu ir užtikrinu, kad jeigu rotušės korpuso galuose nebūtų buvę žymesnės atraminės medžiagos, t. y. šiek tiek platesnio mūro, kaip tarpulangės nesiekiančios $\frac{2}{3}$ lango angos, imant iš lauko, tai visa ta vidurinė masė būtų sugriuvusi, nes tos plonos sienos pagal mechanikos taisykles nėra pakankama atrama atlaikyti langams tenkantį svorį sienos masės, atsirėmusios į skliautą, visokiu atveju labai nepatikimą, nepastovų ir, be kita ko, stipriausių atramų reikalaujanti, dar pagaliau veikia stogo surišime esantis medžio svoris su čerpėmis ir kalkiniu jų pamatu. Iš to išeina, kad tas pats iš sienos medžiagos susidedąs svoris, pridėjus prie jo stogo svorį, negali būti imamas kitaip kaip tik viena bendra jėga galinti suskaldyti ir išversti abiejuose rotušės galuose likusius paskutiniųjų langų atramai storesnius piliorius, kurie jokia būdu nepajėgūs atlaikyti su-

sikaupusį sunkumą. Tūlas pasakys, kad viena pusė visada patikima ir gali būti reali ir nepajudinama atrama šitai jėgai,— tai viduriu pritampantis bokštas; tačiau, mano žvilgsniu, tai dar blogiau, nes susikaupusi jėga, viename gale sutikusi nepaveikiamą atramą, visu savo stiprumu nusikreipia į kitą galą, tuo daugiau jį apsunkindama. Šalia kitų pastabų reikia paminėti, kad tiek daug ir taip tankiai sudėti langai šaltam mūsų krašto klimatui netinka.

Kai dėl netinkamų ir dauggalio šviesiojo kunigo abato plane ne vietoje padėtų bokšto papuošimų kritikos, tai galima paaiškinti taip: papuošimai, kad jau architektas brėžinyje juos galutinai padėjo, ypač kad jau pagal tą brėžinį pradedamos statyti sienos ir kurį jau buvo drįstama pateikti ministrui, tai reiškia, kad tie papuošimai jau bus padaryti, nes paprastai nieko brėžinyje nededama dėl pagražinimo. Apie tai visų architektų tėvas Vitruvijus savo išleistame veikalė, pirmosios iš dešimties knygų antrajame skyriuje, plačiai rašo. Tai tebus man atleista negalėjus pagalvoti, kad tie papuošimai padėti savivališkai nuomonei apie juos pareikšti.

Tame laiške yra priekaištas, lyg tai aš neskaitęs Paladijo ir Skamocio ir dėl to sienų proporcijų nežinojęs; tas reikalauja, kad šiek tiek tą raštą pratęščiau. Tuoju ir tai atsakysiu, tiktai pirmiau norėčiau paklausti, ar visų autorių ir visuose dalykuose nuomone galima pasikliauti, ar išmintis reikalauja daryti jų atranką? Jei ne, tada dauggalio šviesiojo kunigo Trakų abato Cadajaus pateiktas brėžinys yra geras, ir aš nežinau ir neskaičiau autorių, turėjusių įtakos mano mokslui. Jeigu gi protas diktuoja vieną autorių labiau vertinti negu kitą, tada turiu garbę užtikrinti, kad dar mokydamasis architektūros perskaičiau beveik visus autorius, atskirai, kad pasisemčiau iš jų naudos, o bendrai, kad suprascčiau skirtumą tarp jų. Iš tų, kuriuos skaičiau,— Venecijos respublikos architektas Andrejus Paladijas, Vinčentas Skamocis. Pirmąjį labai vertinu kaipo atgaivintoją tikrosios graikų architektūros, palaidotos laukinių gotų, kurie nenorėjo būsimosioms kartoms palikti jokių jos grožio pėdsakų. Šis paliko atminimą — Venecijoje pastatytą šv. Grigaliaus bažnyčią ir savo 1570 metais išleistą kūrinį. Antrąjį gerbiu už naujumą apibrėžiant joniškąją viršūnę, šiek tiek imitavus tas, kurios buvo panaudotos Taikos bažnyčioje. Nors tuos autorius skaičiau, tačiau prisipažįstu, kad neseku nei jų penkių stilių proporcijomis, nei jų išoriniu apibrėžimu, nei sienos storumo įvairiais atvejais suradimo taisyklėmis, nes pirmuoju atveju laikausi Jokūbo Barocio, žinomo Vinjola pavarde, išskirto iš visų tų, kurie visoje Europoje žinomi dėl tikrojo architektūros skonio supratimo, dėl taisyklingų proporcijų, mielų apibrėžimo linijų ir tikslių išmatavimų.

Savo priešininką, kad tuo įsitikintų, siunčiu paskaityti Rolandą Šamb-rėjų, autorių architektūrinių stilių paralelės tarp Paladijo ir Skamocio, Serlio ir Vinjolos, D. Barbaro ir Kataneo, Alberčio ir Violos, J. Bulanto ir Filibero de Lormo, išleistų 1650 metais.

Antruoju atveju nei apie sienos storumo proporcijų suradimo taisykles [negali būti kalbama], nes jos nepagrįstos mechanikos taisyklėmis, ir dėl to negali būti parodoma, dėl ko toks storumas, o ne kitoks, ir dėl kokių priežasčių. Tačiau savo laiške rašo apie Paladijo taisykles tokiais žodžiais: „tarsi nežinotų minėtą autorių mokant, kad išorinis sienos plotis privalo būti dvidešimtoji dalis jos aukščio“. Dėl to, kad žinau, tai ir tvirtinu, kad ta taisyklė netikusi, kai prastai pademonstruota. Ar atsiminė [autorius], kad tos vidinės sienos, jau sunkios dėl savo pačių medžiagos, dar kelia stogą su perdengimu, užpylimu arba lubomis, ir dėl to spaudimas paprastai būna 45 laipsnių krypties. Dėl tų priežasčių, kur benustatysi svorio centrą. Tas viskas įeina į kalkuliaciją, ir be viso šito negalima sienos storumo surasti. Būtų gerai sienos storumui imti $\frac{1}{20}$ dalį sienos aukštumo, bet kas tą sugebėtų, ir greitai atsirastų architektų daugiau negu gerų mūrininkų. Visai užmiršo tą svarbų dalyką, kad spręsti apie pamatų storumą be sienos storumo netikslu, o laiške sako: „Pamatai turi būti daugiau kaip $\frac{1}{4}$ storesni [už sieną]“. Tai klausiu, kurį autorių šiuo atveju turiu laikyti tinkamesniu, ar Skamocij, kuris pamatų storumą iš abiejų sienos pusių praplatina aštuntadaliu (tą autorius šį kartą užmiršo pacituoti), ar Filiberą de Lormą su $\frac{1}{4}$, ar Paladijų, kuris eina saugiausiu keliu, dvigubai padidindamas pamatų storumą. Čia aiškiai pasirodo, ar reikia rinktis ir ar galima akiai laikytis kurio nors iš jų šiuo atveju dėl tuščio žodžio „autorius“.

Tame dalyke nesekdamas nė vienu, nes ir dabartine proga, ir sekančiomis progomis, kalbant apie sienos storumą, savo tvirtinimus paremsiu visose Europos akademijose priimto autoriaus nepaneigiamais įrodymais, todėl, kad visais atvejais remiuosi visų mokslų motina — matematika. Tinkamiausia tai svarstant akademijoje. Ten turėsiu garbę būti supras-tas ir išmintingų ir mokytų žmonių būrio ramiai ir noriai išklaudytas. Ten paaiškės, kad pamatų sienos storumas, aptartas žodžiais: „pamatai turi būti $\frac{1}{4}$ storesni už sieną“, ne kiekvienam sienos aukštumui tinka taip trumpai išreikšta operacija: ketvirtoji dalis. Sienos aukštumas, spaudimo kryptis kartu su storumu kalkuliuojamam strypui privalo būti svarbiausias objektas. Į tai neatsižvelgiant bendrai padėta $\frac{1}{4}$ dalis, nežiūrint kokius patogumus ar grožį suteiks pastato forma: pavyzdžiui, keturkampė, kur išorinės sienos viena kitą remia ir dėl to privalo būti tvirtos iš priešingos pusės, kuri susisiečia su atrama, tai yra iš oro pusės, taip pat ir iš atitinkamų pamatų storumo.

Dar reikia pasakyti apie nesaugias taisykles cituoto garsiausiojo Paladijo, kuris taip nusako: „Sienas keliančio skliauto storumas turi būti $\frac{1}{10}$ sienos aukštumo dalis“. Greita pasakyti. Aš, Vilniaus akademijoje eidamas viešojo architektonikos profesoriaus pareigas ir demonstruodamas mokiniams tą straipsnį, nebuvau toks laimingas: turėjau griebtis keturių svarbiausių dalykų, turinčių įtaką tam apskaičiavimui. Prie sienos aukštumo, taip greitai padalinamo į dešimtį dalių, prijungiau storumą ir aukštumą skliauto iš vidaus, paties skliauto storumą ir pavidalą arba fi-

gūrą norimo skliauto ir su juo susijungiančią medžiagą; tas apskaičiu-
vimas tiktai ketvirtajame [operacijos] laipsnyje teatitiko pasipriešinimą.

Laiško, ar tiksliau paskvilio, autorius įrodinėja, kad nieko nėra ver-
tingesnio už tiesą. Tai jis tiesą rašė, ir teapsilenksiu aš su tiesa: tačiau
užtikrinu galvojančią visuomenę, kad pagal tuos įrodymus pastebės mu-
du abudu susikeitusių vietomis.

Dauggalį šviesųjį kunigą Trakų abatą Čadajų prašau, kad mechaniš-
kai mane įtikintų, jog svarbios yra cituotų autorių Paladijo ir Skamocio
taisyklės, nes kol nebus pagrįstai pademonstruotos, laikysiu jas neko-
kiomis, nesaugiomis ir visai jų nesilaikysiu. Taip pat prašau nors
pieštuku braižytos šviesiausiajam dauggaliui Lietuvos vicekancleriui pa-
teikto brėžinio kopijos, tiktai tokios, kad atitiktų tą, ką atsimena tie
rimti ir mokyti žmonės, kurie ją matė,— tam, kad, kaip ir anksčiau, galė-
čiau viešai pademonstruoti savo teisingumą dėl pastebėtų ir paminėtų
defektų tame brėžinyje ir įrodyti, kad žmonės ne veltui mano sumanymą
labiau vertina negu kitų.

O kilmingąjį magistratą prašau viešai iškabinti manąjį brėžinį, jeigu
jis rotušėje tarp kitų yra. Kas norės, tekritikuos jį (kad jau kartą kriti-
kavo), o tokiam neatsiradus, greičiau viešumon iškils niekšybė ir paskvi-
lį parašiusiojo būdas, o nešališka visuomenė iš to žinotų, kaip vertinti
kitas jo tiesas.